

PRAVNI POLOŽAJ KATOLIČKE CRKVE U REPUBLICI HRVATSKOJ: OD TOTALITARIZMA DO DEMOKRACIJE

Ivan Jakulj

Sveučilište u Splitu
Katolički bogoslovni fakultet
ijakulj@kbf-st.hr

UDK: 322(497.5)"199/200"
Pregledni rad

Sažetak

Nakon izlaganja glavnih modelâ koji se prihvaćaju u odnosima Crkve i države u posljednjih stotinjak godina, autor pokazuje kakav je bio položaj Katoličke Crkve u komunističkoj Jugoslaviji koja je ateizam prihvatila kao državnu ideologiju. Položaj Crkve a poslije i drugih vjerskih zajednica u FNRJ i SFRJ bio je uređen ustavima iz 1945., 1963. i 1974. te zakonima o pravnom položaju vjerskih zajednica iz 1953., 1965. i 1987., kao i s nekoliko uređaba koje su propisivale način provedbe tih ustavnih i zakonskih rješenja. Na međunarodnoj razini najvažniji je dokument Protokol koji su Sveta Stolica i SFRJ potpisale 1966., a kojim su jugoslavenski zakoni prihvaćeni kao dostatan stupanj slobode vjere u totalitarnoj ateističkoj državi.

Nakon stvaranja države Hrvatske položaj Katoličke Crkve uređen je Ustavom iz 1990. u kojem je određeno da su sve vjerske zajednice odijeljene od države i pred zakonom jednake, te da su slobodne što se tiče javnog obavljanja vjerskih obreda, osnivanja škola, učilišta, ustanova socijalne skrbi i dobrotvornosti, ali opet sve to u skladu sa zakonima RH. Sveta Stolica je među prvima priznala Republiku Hrvatsku, a nakon toga su započeli pregovori sukus kojih su bila četiri potpisana ugovora kojima su u cijelosti uređena prava Katoličke Crkve u Hrvatskoj. Temeljem tih ugovora, a posebno Ugovorom o pravnim pitanjima koji je najvažniji, potpisani su drugi podugovorni akti. Kako bi i druge vjerske zajednice ostvarile svoja prava poput Katoličke Crkve, Vlada Republike Hrvatske je 2002. donijela Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica. Na kraju rada prikazani su elementi koji su utjecali na dobar razvitak odnosa između Svete Sto-

lice i Republike Hrvatske nakon potpisivanja ugovora, kao i aktualno stanje tih odnosa.

Ključne riječi: Crkva u SFRJ, odnosi Crkve i države, vjerske zajednice, sloboda vjere, zakon o vjerskim zajednicama, Protokol, ugovori Svete Stolice i RH, sloboda vjere u RH.

UVOD

Odnosi između Crkve i države kroz povijest su često bili složeni i napeti. Snažno suparništvo koje je između njih postojalo, upućivalo je na potrebu uređenja međusobnih odnosa posredstvom konkordata ili druge vrste ugovorâ. Kada je postojala istinska spremnost da se međusobni odnosi uredi na dobrobit čitave zajednice, onda se lakše dolazilo do dogovora oko granica mjerodavnosti državne i crkvene vlasti. Međutim, interesi jedne i druge strane, ideološka opredjeljenja i različiti pristupi problemima kao i različita viđenja i poimanje vjerske slobode, u odnosima Crkve i države često su stvarali velike poteškoće, što je stvaralo ozbiljne prepreka mirnom suživotu i pronalazanju ispravnoga i pravednog rješenja.

U tom surječju, pitanje laičnosti u odnosima Crkve i države, koje je također bilo različito poimano, čini se da ipak nije najvažnije. Važnije od toga je pitanje vjerske slobode pojedinaca, vjerskih skupina, vjerskih zajednica, a i Katoličke Crkve, jer vjerska sloboda spada u temeljna ljudska prava. Zato ćemo u ovom radu pokušati najprije predstaviti glavne načine uređenja odnosa Crkve i države u novije vrijeme. Zatim ćemo pokazati kakvi su bili odnosi Katoličke Crkve i države u Hrvatskoj u vrijeme jugoslavenskoga komunističkog totalitarizma i na koji se način država odnosila prema Crkvi. Nakon toga ćemo predstaviti kako su uspostavljeni, a potom i kako su uređeni odnosi Svete Stolice i Republike Hrvatske. Na kraju ćemo predstaviti razvitak odnosa između Katoličke Crkve i Republike Hrvatske od njezine uspostave do danas.

1. GLAVNI NAČINI UREĐENJA ODNOSA CRKVE I DRŽAVE

U proteklih stotinjak godina u svijetu su se iskristalizirala tri temeljna tipa odnosa države i vjerskih zajednica: 1. konfesionalni sustav, 2. sustav odvojenosti 3. sustav dogovora.¹

¹ Tomo Vukšić, *Država i religijske zajednice u Zakonu o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH*, u: *Crkva i država i Bosni i*

1.1. Konfesionalni ili vjeroispovjesni sustav

Sustav je u kojem država prihvaća jednu vjeroispovijest i priznaje je kao državnu vjeru. Ipak taj sustav može imati nekoliko svojih podvrsta:

a) *Monistički vjeroispovjesni sustav* je sustav u kojemu samo jedna vjera postaje državna vjera tako da gotovo i nema razlike između političke i vjerske zajednice (teokratsko društvo). Takav je sustav danas prisutan poglavito u islamskim zemljama.

b) *Dualistički vjeroispovjesni sustav s vjerskom tolerancijom* je sustav u kojem država jednu vjeru sa svojeg područja proglašava državnom vjerom, a ostale vjere tolerira.

c) *Dualistički vjeroispovjesni sustav s vjerskom slobodom* je sustav u kojemu je jedna vjera usvojena kao državna, ali istodobno sve druge vjere, kao i druga vjerska uvjerenja pojedinaca u toj državi, uživaju potpunu slobodu.²

1.2. Sustav odvojenosti

Sustav u kojemu je vjera odijeljena od države, slijedom čega nema nijedne vjere koja bi bila 'državna vjera', niti crkve koja bi bila 'državna crkva'. Takva odvojenost Crkve i države najčešće se proklamira u ustavima tih država. Međutim, i ovaj sustav ima svoje podvrste, a to su:³

a) *Potpuna ili obična odvojenost* je sustav u kojem država priznaje sve vjerske zajednice kao udruženja privatnog prava i istodobno im priznaje vjersku slobodu. Tip takve odvojenosti primjenjuje se u Sjedinjenim Američkim Državama.⁴

b) *Koordinirana ili usklađena odvojenost* je sustav u kojemu su vjerske zajednice priznate kao ustanove javnog prava, te kao takve

Hercegovini. Zakoni, podzakonski akti, ugovori i komentari (prir. Tomo Vukšić), Sarajevo, 2007., 35 (dalje: Tomo Vukšić, *Država i religijske zajednice*); Tarcisio Bertone, *Analiza i ocena umów między Kościołem a wspólnotami politycznymi zawartych po soborze Watykańskim II*, u: *Kościół i prawo*, (red. J. Krukowski, H. Misztal), sv. 4, RW KUL, Lublin, 1985., 33 (dalje: Tarcisio Bertone, *Analiza i ocena*).

² Usp. Tomo Vukšić, *Država i religijske zajednice*, 36; Tarcisio Bertone, *Analiza i ocena*, 33.

³ Usp. Tomo Vukšić, *Država i religijske zajednice*, 36-37; Tarcisio Bertone, *Analiza i ocena*, 33; Józef Krukowski, *Kościół i Państwo, Podstawy relacji prawnych*, RW KUL, Lublin, 2000., (dalje: Józef Krukowski, *Kościół i Państwo*, 43-44.

⁴ Usp. Tomo Vukšić, *Država i religijske zajednice*, 37; Józef Krukowski, *Kościół i Państwo*, 45.

imaju mogućnost sklapati ugovore s državom. Istodobno država im priznaje autonomiju, tako da one mogu neovisno o državi upravljati onim što im je nužno za ostvarenje vlastitih zadaća (SR Njemačka, Španjolskoj itd.).⁵

c) *Neprijateljska odvojenost* je sustav koji je, pod utjecajem borbenog ateizma i agnosticizma, primjenjivan kako bi se vjeru potpuno isključilo iz javnog života. Ovaj tip odvojenosti nastao je u Francuskoj u vrijeme Francuske revolucije, a poslije je bio primjenjivan u komunističkim državama, poglavito u Rusiji. I premda su ustavi tih država deklarativno jamčili slobodu savjesti i slobodu vjere, ipak je u praksi njihova izvršna vlast sustavno ometala ili potpuno onemogućavala djelovanje vjerskih zajednica te istovremeno širila ateizam.⁶

1.3. Sustav dogovora

Sustav u kojemu se država i svaka pojedina vjerska zajednica mogu dogovarati i potpisivati međusobne ugovore ili konkordate kojima se uređuje prava vjernika u toj državi. Mnoge države sklapaju takve ugovore sa Svetom Stolicom kao jedinim legitimnim predstavnikom Katoličke Crkve.⁷

Konkordat se obično definira kao svečani međunarodni ugovor između Svete Stolice i najviše vlasti neke države o stvarima od zajedničkog interesa, a koji se sklapa po načelima partnerstva i koji stvara pravne učinke za obje strane.⁸ Nazivi ugovora koji se sklapaju između Crkve i države mogu biti različiti: konkordat (*concordatum*), konvencija (*conventio*), *modus vivendi*,⁹ ugovor, temeljni

⁵ Usp. Tomo Vukšić, *Država i religijske zajednice*, 37; Tarcisio Bertone, *Analiza i ocena*, 33; Józef Krukowski, *Kościół i Państwo*, 53-54.

⁶ Tomo Vukšić, *Država i religijske zajednice*, 37. Usp. Tarcisio Bertone, *Analiza i ocena*, 44-45; Józef Krukowski, *Kościół i Państwo*, 48-51, 74.

⁷ Usp. Tomo Vukšić, *Država i religijske zajednice*, 37. Prvi konkordat je sklopljen u Wormsu (20. rujna 1122.) između pape Kalista II. i Henrika V. Napoleonov konkordat iz 1801. imao je veliki utjecaj na konkordate u XIX. i XX. st. (usp. Krukowski, *Kościół i Państwo*, 181).

⁸ Usp. Józef Krukowski, *Kościół i Państwo*, 182. Nešto drukčiju definiciju nudi Ivanu Mužiću (usp. Ivan Mužić, *Katolička crkva u Kraljevini Jugoslaviji. Politički i pravni aspekti konkordata između Svete Stolice i Kraljevine Jugoslavije*, CuS, Split, 1978., 13-14.

⁹ Takav je naziv bio uprijebljen za ugovor između Svete Stolice i Austro-Ugarske za Bosnu i Hercegovinu (od 8. srpnja 1881.), usp. *Enchiridion dei Concordati. Due secoli di storia dei rapporti Chiesa-Stato*, (a cura di Erminio Lora), Bologna, 2003., br. 834-837, 452-453 (dalje: *Enchiridion dei Concordati*).

¹⁰ Takav tip ugovora bio je primijenjen između Svete Stolice i Čehoslovačke (17. prosinca 1927.), usp. *Enchiridion dei Concordati*, br. 1423-1431, 710-715.

ugovor, 'protokol'¹¹ i sl.,¹² ali uvijek im je cilj: na prikladan način urediti odnose između Crkve i neke države.

Sljedom dokumenata Drugoga vatikanskog sabora,¹³ kao i načela da su Crkva i država "svaka na svom području neovisne jedna o drugoj i autonomne" (GS 76), Sveta Stolica se u sklapanju ugovora s državama i političkim zajednicama drži sljedećih načela: 1. Ugovor između Crkve i države treba na stalan način jamčiti u konkretnoj državi slobodu vjere Katoličkoj Crkvi, njezinim članovima i njezinim različitim društvenim skupinama; 2. Cilj tih ugovora nije davanje Crkvi privilegija, ali ni oduzimanje ili ograničavanje prava na vjersku slobodu, koja inače pripada i drugim skupinama i vjeroispovijestima; 3. U izradi ugovora između Crkve i države kao i u njihovoj praktičkoj primjeni trebaju sudjelovati biskupi te države; 4. Iz obvezujućih konkordata treba ukloniti privilegije koji su protivni duhu i nauku Drugoga vatikanskog sabora.¹⁴

2. POLOŽAJ KATOLIČKE CRKVE U KOMUNISTIČKOJ JUGOSLAVIJI

Odnosi Katoličke Crkve i države od Drugoga svjetskog ratu pa sve do kraja osamdesetih godina prošlog stoljeća prolazili su kroz različita, ali uvijek teška razdoblja. Jugoslavenska vlast je položaj vjerskih zajednica u državi uređivala ustavima iz 1946., 1963. i 1974. te odgovarajućim zakonima o vjerskim zajednicama. Najznačajniji dokument kojim je komunistička vlast nastojala urediti odnose Katoličke Crkve i države bio je *Protokol* potpisan 1966. Zato ćemo u ovom poglavlju predstaviti dosege vjerske slobode u komunističkoj Jugoslaviji.

2.1. Stanje odnosa Crkve i države u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji (FNRJ) kratko nakon Drugoga svjetskog rata

Tijekom i nakon Drugoga svjetskog rata nova komunistička vlast, koja se izjašnjavala kao ateistička, progonila je Katoličku

¹¹ Puni naziv dokumenta glasi: *Protokol o razgovorima koji su vođeni između predstavnika Vlade Socijalističke Federativne republike Jugoslavije i predstavnika Svete Stolice* (25. lipnja 1966.), usp. *Enchiridion dei Concordati*, br. 2888-2896, 1334-1339.

¹² Usp. Józef Krukowski, *Kościół i Państwo*, 181.

¹³ Poglavitno: Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et spes*, br. 76; Dekret o pastirskoj službi biskupa *Christus Dominus*, br. 20.

¹⁴ Usp. Tarcisio Bertone, *Analiza i ocena*, 34-36; CD 20.

Crkvu, ubila je više stotina svećenika (500-600), a više od 250 ih je izbjeglo u inozemstvo na kraju rata. Od onih koji su ostali, mnogi su bili osuđeni na duge zatvorske kazne, a među njima i biskupi Alojzije Stepinac, Petar Čule, Ćiril Banić i drugi.¹⁵ Nakon rata država je donosila protucrkvne zakone kojima je Crkvi oduzimala zemljišta, šume, zgrade i druga dobra. Oduzimala je župne matice i knjige, zabranila gotovo čitav katolički tisak.¹⁶ Zabranila je vjeronauk u školi, a često i u crkvi.¹⁷ Pokušavala je stvoriti nacionalnu Crkvu, i u tom cilju vlast je osnivala *staleška udruženja svećenika* i silila klerike da se u njih učlane. Osnovala je *Vjersku komisiju* kojom je kontrolirala Crkvu, njezine službenike i vjernike, a njezin prvi predsjednik je bio lijevo orijentirani svećenik Svetozar Ritig.¹⁸ Kada je vlast saznala da će Stepinac biti uskoro proglašen kardinalom, FNRJ naglo prekida diplomatske odnose sa Svetom Stolicom (17. prosinca 1952.), a predstavnik Svete Stolice msgr. Silvio Oddi morao je 27. prosinca 1952. napustiti Beograd.¹⁹

¹⁵ Usp. Stjepan Kožul, *Svećenici žrtve progona u Hrvatskoj nakon II. svjetskog rata*, u: *Croatia Christiana Periodica* 41 (1998.) 22, 186. M. Akmadža donosi podatke drugih autora o ubijenim svećenicima u ratu i poraču, ali broj im se razlikuje ovisno o vremenskom razdoblju za koje donosi statistiku (usp. Miroslav Akmadža, *Katolička crkva u komunističkoj Hrvatskoj 1945.-1980.*, Zagreb – Slavonski Brod, 2013., 21; (dalje: Miroslav Akmadža, KCUKH 1945.-1980.)). Prema Anti Bakoviću, broj ubijenih svećenika iznosi 571, a časnih sestara 30 (Usp. *Stradanja Crkve u Hrvata u Drugom svjetskom ratu. Svećenici žrtve rata i porača, 1941-1945 i dalje*, Zagreb, 1994., 247-248). Ivo Banac navodi da je taj broj ubijenih svećenika redovnika i redovnica oko 500 (usp. Ivo Banac, *Hrvati i Crkva. Kratka povijest hrvatskog katoličanstva u modernosti*, Profil, Svjetlo riječi, Zagreb, Sarajevo, 2013., 98 (dalje: Ivo Banac, *Hrvati i Crkva*)).

¹⁶ Usp. Miroslav Akmadža, *Katolička crkva u Hrvatskoj i komunistički režim 1945.-1966.*, Otokar Keršovani, Rijeka, 2004., 31-36 (dalje: M. Akmadža, KC-KR 1945.-1966.); Miroslav Akmadža, KCUKH 1945.-1980., 100-104.

¹⁷ Usp. M. Akmadža, KC-KR 1945.-1966., 82-94.

¹⁸ Usp. M. Akmadža, KC-KR 1945.-1966., 26-30; Ivan Lazić, *Pravni i činjenični položaj konfesionalnih zajednica u Jugoslaviji*, u: *Vjerske zajednice u Jugoslaviji*, (ur. Zlatko Frid), NP 'Binoza, Zagreb, 1970., 57, bilješka 23 (dalje: Ivan Lazić, *Pravni i činjenični položaj*).

¹⁹ Miroslav Akmadža, KCUKH 1945.-1980., 112-116; Juraj Kolarić, *Franjo Šeper*, u: *Veritatem facientes in caritate*, 112; Franjo Šanjek, *Kardinal Franjo Šeper i njegovo djelovanje u odnosima Crkve i države (Protokol Svete Stolice i SFRJ, 25. lipnja 1966.)*, u: *Veritatem facientes in caritate*, 136 (dalje: Franjo Šanjek, *Kardinal Franjo Šeper*); Agostino Casaroli, *Mučeništvo strpljivosti. Sveta Stolica i komunističke zemlje (1963.-1989.)*, KS, Zagreb, 2001., 307 (dalje: A. Casaroli, *Mučeništvo strpljivosti*).

2.2. Ustavni i pravni položaj Katoličke Crkve od 1945. do 1963.

Ustavotvorna skupština FNRJ je 31. siječnja 1946. izglasala prvi jugoslavenski Ustav, a zatim 18. siječnja 1947. i Ustav NR Hrvatske.²⁰ Novi Ustav FNRJ je u članku 25. propisivao sljedeće: "(1) Građanima je zajamčena sloboda savjesti i sloboda vjeroispovijesti. (2) Crkva je odvojena od države. (3) Vjerske zajednice, čije se učenje ne protivi Ustavu, slobodne su u svojim vjerskim poslovima i u vršenju vjerskih obreda. Vjerske škole za spremanje svećenika slobodne su, a stoje pod općim nadzorom države. (4) Zabranjena je zloporaba Crkve i vjere u političke svrhe i postojanje političkih organizacija na vjerskoj osnovi. (5) Država može materijalno pomagati vjerske zajednice."²¹

Osim toga, u Ustavu je određeno da se ženidba smije sklopiti samo pred državnim matičarom, a tek poslije se mogao izvršiti vjerski obred sklapanja. Evidencija rođenih, vjenčanih i umrlih prešla je u isključivu nadležnost države.²² Ustav je proklamirao da su škole državne, te da se samo zakonom može dopustiti osnivanje privatnih škola, a njihov rad je pod nadzorom države. Zatim je proglašena odvojenost škole od Crkve.²³

Imajući u vidu te ustavne, a poslije i zakonske odredbe, bilo je jasno da je komunistička vlast prihvatila neprijateljski tip 'odvojenosti Crkve od države', što se osobito očitovalo u praksi. Samo prividno je postojalo proturječje između Ustava i prakse, jer je komunistička pravna doktrina sve zakone tumačila tako da služe pobjedi revolucije.²⁴

Temeljem načela donesenih u Ustavu iz 1946. Narodna skupština FNRJ je 27. svibnja 1953. donijela *Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica*.²⁵ Zakon je obuhvaćao 24 članka, a u njemu su razrađene Ustavne odredbe. Sve 'vjerske slobode' bile su tumačene na način koji je htjela državna vlast. Vjerskim zajednicama priznat

²⁰ M. Akmadža, KC-KR 1945.-1966., 45.

²¹ *Ustav Federativne Narodne Republike Jugoslavije*, (knjižica bez naznake mjesta i godine izdanja), (dalje: *Ustav FNRJ 1946.*), čl. 25. Tekst je tiskan ćirilicom i na srpskom jeziku, a na kraju slijede potpisi Predsjedništva Ustavotvorne skupštine FNRJ; Ivan Lazić, *Pravni i činjenični položaj*, 58.

²² *Ustav FNRJ 1946.*, čl. 26.

²³ Usp. *Ustav FNRJ 1946.*, čl. 38.

²⁴ Juraj Kolarić, *Franjo Šeper*, u: *Veritatem facientes in caritate*, 109.

²⁵ *Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica*, Izdanje 'Službeni list FNRJ', Beograd, 1953. (dalje: *Zakon o PPVZ 1953.*); Zakon je također objavljen u: Službeni list FNRJ, 22/1953. (od 27. svibnja 1953.).

je određeni stupanj pravne osobnosti (čl. 8). Svećenicima se jamčilo pravo na osnivanje svećeničkih udruženja (čl. 9). Krštenje, vjenčanje, vjeronauk i drugi oblici pastoralnog rada bili su vrlo ograničeni. Država vrši 'nadzor nad radom vjerskih škola' za spremanje svećenika (čl. 18) premda im ne prizna svjedodžbe. Ograničeno je prikupljanje priloga za uzdržavanje crkvenih zgrada i crkvenih djelatnika (čl. 12). Najteži propis bio je u kaznenim odredbama u čl. 22. prema kojem je, ako je zloporabom 'vjerske nastave učinjeno krivično djelo', sud mogao, osim kazna predviđenih u zakonu, "izreći i zatvaranje vjerske škole za vrijeme od jedne do deset godina" (čl. 22). Slijedom te odredbe godine 1955. sud je zatvorio Bogoslovno sjemenište u Rijeci na 5 godina, a Dječjačko sjemenište na 3 godine.²⁶ U Splitu je CBS zatvoreno na 8 godina, a dvije Biskupske gimnazije, Biskupskog sjemeništa i Franjevačkog sjemeništa na Poljudu, na vrijeme od 6 godina (kazna je poslije smanjena na 2 godine).²⁷ Tako je usprkos pozornim 'demokratskim' pravnim formulacijama u *Zakonu o pravnom položaju vjerskih zajednica*, položaj Katoličke Crkve bio vrlo težak. Komunistička vlast je provodila ateizaciju društva, a Crkve je ostajao vrlo mali prostor djelovanja.

Savezno izvršno vijeće (SIV) NR Hrvatske je 12. srpnja 1961. donijelo *Uredbu za izvršenje Zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica*, kojom je mjerodavnost nad vjerskim zajednicama sa SIV-a prenesena na 'općinske narodne odbore'. Općenito, *Uredba* je bila stroža od *Zakona*, što je izazvalo reakcije biskupa (BKJ).²⁸

2.3. Položaj vjerskih zajednica u Ustavu iz 1963. i u Zakonu o vjerskim zajednicama

Novi jugoslavenski Ustav, donesen 7. travnja 1963. preimenovala je FNRJ u Socijalističku Federativnu Republiku Jugoslaviju (SFRJ). Njegov čl. 46. koji je uređivao prava vjerskih zajednica glasio je: "(1) Ispovijedanje vjere je slobodno i privatna je stvar čovjeka. (2) Vjerske zajednice odvojene su od države i slobodne su u obavljanju vjerskih poslova i vjerskih obreda. (3) Vjerske zajednice mogu osni-

²⁶ Usp. Mile Vidović, *Povijest Crkve u Hrvata*, CuS, Split, 1996., 428; M. Akmadža, KC-KR 1945.-1966., 144-145.

²⁷ Slavko Kovačić, *Montirani sudski postupak i zatvaranje splitskih sjemeništa i crkvenih učilišta 1956. godine*, u: *U službi Crkve i naroda. Zbornik o životu i radu nadbiskupa Frane Franića u prigodi 5. obljetnice smrti i 100. rođenja*, (prir. Drago Šimundža i Nedjeljko Ante Ančić), CuS, Split, 2014., 79-93; Mile Vidović, *Povijest Crkve u Hrvata*, 428-429.

²⁸ Usp. M. Akmadža, KC-KR 1945.-1966., 232; A. Casaroli, *Mučeništvo strpljivosti*, 316.

vati vjerske škole za spremanje svećenika. (4) Protuustavna je zloraba vjere i vjerskih djelatnosti u političke svrhe. (5) Društvena zajednica može materijalno pomagati vjerske zajednice. (6) Vjerske zajednice mogu imati pravo vlasništva na nekretnine u granicama što ih određuje savezni zakon.”²⁹ Kao što se može vidjeti, osim što je pravo vlasništva za vjerske zajednice bilo prividno povećano, ostale odredbe novog Ustava bile su tek jezično ‘uljepšanje’ Ustava iz 1946.

Savezna komisija za vjerska pitanja je 23. siječnja 1965. donijela *Osnovni zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica*,³⁰ koji se neznatno razlikovao od *Zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica* iz 1953. Novi zakon imao je 21 članak, a najveće njegovo postignuće bilo je ukidanje ranijega zloglasnog čl. 22. temeljem kojega su bili zatvoreni sjemeništa i bogoslovije u Rijeci (1955.) i Splitu (1956.).

2.4. Pregovori, potpisivanje i sadržaj *Protokola* (1966.)

U okviru vatikanske *Ostpolitik*, posredstvom talijanskog suca Nicole Jegera i jugoslavenskog diplomata u Rimu Ive Vojevode, 18. listopada 1963. započeli su kontakti, a zatim neslužbeni pregovori oko uređenja odnosa Svete Stolice i SFRJ. Službeni pregovori su započeli 26. lipnja 1964. razmjenom ‘promemorije’ u kojoj je bio popis točaka o kojima će se pregovarati.

Glavna pitanja koja je Sveta Stolica stavila na popis i o kojima je htjela razgovarati bila su: 1. matične knjige, 2. vjerske škole, 3. katoličke laičke organizacije, 4. oporezivanje Crkve i svećenika, 5. primjena Zakona o nacionalizaciji najamnih zgrada i graditeljskog zemljišta, 6. razmatranje Uredbe o izvršenju Zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica.³¹ Osim o tim pitanjima Sveta Stolica željele je pregovarati i o drugim stvarima, primjerice, o primjeni načela slobode savjesti i vjeroispovijesti, o pitanju vjerske nastave, o sjemeništima, o slobodi vršenja vjerskih obreda i podjeljivanja sakramenata, o katoličkom tisku, o svećeničkim udruženjima, o slobodi komuniciranja sa Svetom Stolicom.³²

Na popisu jugoslavenske strane bile su teme: 1. lojalnost katoličkog klera prema državi, 2. stav Vatikana i crkvenih institucija prema Jugoslaviji, 3. pitanje granica biskupija koje su promjenom državnih granica ostale razdvojene, 4. imenovanje biskupa na

²⁹ Prema: Ivan Lazić, *Pravni i činjenični položaj*, 60.

³⁰ Službeni list SFRJ, 10/1965. (od 1. III. 1965.).

³¹ Usp. Miroslav Akmadža, KCUKH 1945.-1980., 296.

³² Usp. Miroslav Akmadža, KCUKH 1945.-1980., 296.

području Jugoslavije, 5. pitanje Zavoda sv. Jeronima, 6. aktivnost katoličkih svećenika u emigraciji i njihovih organizacija koje su protiv cjelovitosti i političkog uređenja Jugoslavije.³³

Pregovarači Svete Stolice bili su msgr. Agostino Casaroli i Luigi Bongianino. U pregovore, prema želji Svete Stolice, nisu bili uključeni biskupi iz Jugoslavije, osim povremeno nadb. Franjeo Šeper i beogradski nadb. Gabrijel Bukatko.³⁴ Pregovarači SFRJ bili su Petar Ivičević, Boris Kocijančić i Vito Dobrila.³⁵ Razgovori su vođeni najprije u Rimu od 26. lipnja do 7. srpnja 1964., zatim dva puta u Beogradu, od 15. do 23. siječnja, i od 29. svibnja do 8. lipnja 1964., te na kraju u Rimu, od 18. do 25. travnja 1966.

Najviše i najteže progovaralo se o načinu imenovanja biskupa u SFRJ, o statusu Zavoda sv. Jeronima u Rimu i o neprijateljskom djelovanju svećenika u emigraciji protiv države.³⁶ Od strane Svete Stolice najžustrije se pregovaralo o vjeronauku, o odgoju mladeži u školama, o vjerskim školama i o katoličkom tisku.³⁷ Stvari o kojima se nije mogao postići dogovor ostavljane su za 'usmenu izjavu',³⁸ a one koje su dogovorene postale su sadržaj dokumenta koji je, zajedničkim dogovorom dobio naziv *Protokol o razgovorima* ili skraćeno *Protokol*.³⁹

Biskupi iz BKJ bili su protiv takvog dokumenta. Nadbiskup Šeper molio je papu Pavlu VI. da ne prihvati *Protokol*, ali papa se s tim nije složio.⁴⁰ Međutim, iz analize pregovora Svete Stolice i SFRJ moglo se zaključiti da su vješti jugoslavenski pregovarači 'diplomatski nadigrali' Vatikanske diplomate. Prepoznaje se to i u činjenici što je vatikanska strana priznala jugoslavenski ustav i zakonodav-

³³ Fabijan Veraja, *Putovima providnosti, Hrvatski Zavod sv. Jeronima u Rimu i dušobrižništvo hrvatskih iseljenika u kontekstu Ostpolitik Svete Stolice*, CuS, Hrvatski povijesni institut u Rimu, Split-Rim, 2013., 238 (dalje: Fabijan Veraja, *Putovima providnosti*).

³⁴ Usp. Fabijan Veraja, *Putovima providnosti*, 239 i 242, bilješka 144.

³⁵ Usp. Miroslav Akmadža, KCUKH 1945.-1980., 298; A. Casaroli, *Mučeništvo strpljivosti*, 322-323.

³⁶ A. Casaroli, *Mučeništvo strpljivosti*, 328-329; Miroslav Akmadža, KCUKH 1945.-1980., 298.

³⁷ Usp. A. Casaroli, *Mučeništvo strpljivosti*, 338-339; Miroslav Akmadža, KCUKH 1945.-1980., 298.

³⁸ A. Casaroli, *Mučeništvo strpljivosti*, 359; Miroslav Akmadža, KCUKH 1945.-1980., 318.

³⁹ Usp. *Enchiridion dei Concordati*, 1334; Ivo Banac, *Hrvati i Crkva*, Dokumenti, br. 7, 223.

⁴⁰ Usp. A. Casaroli, *Mučeništvo strpljivosti*, 360; Miroslav Akmadža, KCUKH 1945.-1980., 319; Fabijan Veraja, *Putovima providnosti*, 242-243; Vladimir Stanković, *Zapisi o kardinalu Šeperu*, KS, Zagreb, 2001., 47.

stvo kao dovoljno jamstvo slobode katoličke vjere i Katoličke Crkve u Jugoslaviji.

Protokol su 25. lipnja 1966. u zgradi SIV-a u Beogradu potpisali: u ime Svete Stolice msgr. Agostino Casaroli, podtajnik Kongregacije za izvanredne poslove, a u ime vlade SFRJ Milutin Morača, član SIV-a i predsjednik Savezne komisije za vjerska pitanja. Nakon potpisivanja šefovi dviju delegacija dali su usmene izjave o tijeku razgovora o nekim pitanjima od obostranog interesa, koje nisu ušle u *Protokol*.⁴¹

Na početku *Protokola* navedeni su datumi i mjesta vođenja pregovora, nakon čega slijede četiri dijela, koja su označena rimskim brojkama.⁴² Prvi dio (I.) *Protokola* sastoji se od dviju točaka. U prvoj točki izneseni su principi SFRJ na kojima se zasniva uređenje pravnog položaja vjerskih zajednica, a koji su zajamčeni Ustavom i zakonima SFRJ. Ti principi su sljedeći: "sloboda savjesti i sloboda vjeroispovijesti; odvojenost crkve od države; jednakost i ravnopravnost svih vjerskih zajednica; jednakost u pravima i dužnostima svih građana bez obzira na vjeroispovijest i ispovijedanje vjere; sloboda osnivanja vjerskih zajednica; priznavanje svojstva pravnog lica vjerskim zajednicama". Upravo na temeljima tih šest principa Vlada SFRJ jamči Katoličkoj Crkvi u Jugoslaviji "slobodu vršenja vjerskih poslova i vjerskih obreda" na svim razinama vlasti. Kao jamstvo dosljedne primjene tih principa Vlada SFRJ spremna je uzeti "u razmatranje slučajeve, na koje bi Sveta Stolica smatrala potrebnim da joj ukaže u vezi sa ovim pitanjima".⁴³

U 2. točki I. dijela *Protokola* Vlada SFRJ izjavljuje da "uvažava kompetencije Svete Stolice" u vršenju jurisdikcije nad Crkvom u Jugoslaviji u duhovnim pitanjima i pitanjima crkvenog i vjerskog karaktera "ukoliko one nisu protivne unutrašnjem poretku" SFRJ. Uz to, Vlada jamči biskupima Katoličke Crkve u Jugoslaviji "mogućnost održavanja kontakata sa Svetom Stolicom, smatrajući da takvi kontakti imaju isključivo vjerski i crkveni karakter".⁴⁴ Na kraju I. dijela *Protokola* Sveta Stolica izjavljuje kako je "primila na znanje izjave o stavovima" Vlade SFRJ, koje su izražene u točkama br. 1. i 2.⁴⁵

⁴¹ Usp. *Protokol, Zapisnik*, u: *Enchiridion dei Concordati*, br. 2897, 1338-1340.

⁴² Tekst *Protokola* usp. *Enchiridion dei Concordati*, 1334; Ivo Banac, *Hrvati i Crkva, Dokumenti*, br. 7, 223.

⁴³ *Protokol*, br. I., 1, u: *Enchiridion dei Concordati*, br. 2889, 1334-336; *Protokol*, br. I., 1, u: Ivo Banac, *Hrvati i Crkva*, 223-224.

⁴⁴ *Protokol*, br. I., 2, u: *Enchiridion dei Concordati*, br. 2890, 1336.

⁴⁵ *Protokol*, br. I., u: *Enchiridion dei Concordati*, br. 2891, 1336.

U II. dijelu *Protokola*, koji također ima dvije točke, Sveta je Stolica iznijela svoje stavove. U 1. točki potvrđuje svoj načelan stav da se "djelatnost katoličkih svećenika" treba odvijati u vjerskim i crkvenim okvirima te da oni ne smiju zloupotrebjavati "svoje vjerske funkcije" u svrhe koje bi imale politički karakter. Uz to, ako Vlada SFRJ bude smatrala potrebnim ukazati na neke slučajeve takvih zloporeba, Sveta Stolica ih je spremna razmotriti.⁴⁶

U 2. točki Sveta Stolica izjavljuje da, u suglasju s načelima katoličkog morala, "ne odobrava i osuđuje svaki akt, ma od koga počinjen, političkog terorizma ili sličnih kriminalnih oblika nasilja". Zato, u slučaju ako bi Vlada "ocijenila da su katolički svećenici sudjelovali u nekoj akciji te vrste" na štetu SFRJ, te ukazala na to Svetoj Stolicy, Sveta Stolica je spremna to razmotriti sa svrhom poduzimanja "postupaka i eventualnih odgovarajućih mjera koje Kanonsko pravo predviđa za takve slučajeve".⁴⁷ Na kraju II. dijela *Protokola* Vlada SFRJ je "primila na znanje izjave o stavovima Svete Stolice" koji su izraženi u točkama 1 i 2.⁴⁸

U III. dijelu *Protokola* kaže se da obje strane "izražavaju spremnost" da se i ubuduće "međusobno konsultiraju o svim pitanjima" od interesa za odnose SFRJ i Katoličke Crkve.⁴⁹

U IV. je dijelu dogovoreno da je Vlada SFRJ, radi "olakšavanja daljih međusobnih kontakata", spremna omogućiti "boravak apostolskom delegatu u Beogradu, koji će imati ujedno i funkciju izaslanika pri istoj Vladi". Istodobno Vlada SFRJ "zadržava pravo da odredi svog izaslanika pri Svetoj Stolicy". Na sličan način Sveta Stolica izražava spremnost primiti izaslanika Vlade SFRJ, a također uputiti apostolskog delegata u Beograd.⁵⁰ To se može smatrati najvećim dostignućem *Protokola*, jer je prisutnost apostolskog delegata bila velika moralna podrška biskupima u BKJ u tim vrlo turobnim vremenima.

Iz sadržaja *Protokola* očito je da to nije konkordat, nego neki nov, dotad potpuno nepoznat oblik međunarodnog ugovora, koji je Sveta Stolica sklopila jedino sa SFRJ. Ipak, taj je bilateralni sporazum, prema načelu međunarodnog prava '*pacta sunt servanda*', obvezivao obje ugovorne strane.

⁴⁶ Usp. *Protokol*, br. II., 1, u: *Enchiridion dei Concordati*, br. 2892, 1336.

⁴⁷ *Protokol*, br. II., 2, u: *Enchiridion dei Concordati*, br. 2893, 1336-1338.

⁴⁸ Usp. *Protokol*, br. II., u: *Enchiridion dei Concordati*, br. 2894, 1338.

⁴⁹ Usp. *Protokol*, br. III., u: *Enchiridion dei Concordati*, br. 2895, 1338.

⁵⁰ Usp. *Protokol*, br. IV., u: *Enchiridion dei Concordati*, br. 2896, 1338.

2.5. Reakcije na *Protokol* i razvitak odnosa Crkve i države nakon *Protokola*

Protokol je u domaćoj i inozemnoj javnosti bio različito prihvaćen. Lijevo orijentirani političari i prokomunistički tisak uglavnom su ga podupirali i hvalili.⁵¹ Međutim, državni tajnik Svete Stolice kardinal Villot je za *Protokol* kazao da on za Crkvu u Jugoslaviji ne predstavlja *modus vivendi*, nego *modus non moriendi*.⁵² Biskupi, osobito hrvatski, nisu bili zadovoljni s *Protokolom*. Ni obični katolici u Jugoslaviji nisu ga primili s oduševljenjem, osobito zbog dotadašnjeg iskustva s komunističkom vlašću. Nakon *Protokola* komunistički se režim u SFRJ u svojim postupcima protiv Katoličke Crkve "pozivao na 'dobre odnose' sa Svetom Stolicom, koje uporno 'pogoršavaju' mjesne crkve".⁵³ Katolički svećenici u iseljeništvu osudili su *Protokol* svojom *Deklaracijom* na susretu 7. kolovoza 1966. u Königsteinu.⁵⁴

Sveta Stolica je već u rujnu 1966. za apostolskog delegata imenovala msgr. Marija Cagnu, a Vlada SFRJ je za svojeg izaslanika pri Svetoj Stolicu imenovala Vjekoslava Cvrlju.⁵⁵ Želeći unaprijediti međusobne odnose, Sveta Stolica i SFRJ, objavile su 15. kolovoza 1970. da su svoja predstavništva uzdignle na rang apostolske pronuncijature u Beogradu (za Svetu Stolicu), odnosno na rang ambasade u Rimu (za SFRJ).⁵⁶

SFRJ je svoj novi Ustav proglasila 21. veljače 1974., a Ustav SR Hrvatske proglašen je 22. veljače 1974. Njihove odredbe koje se tiču vjerskih zajednica doslovce su iste kao i u Ustavu iz 1963.⁵⁷

Nakon donošenja Ustava Sabor SR Hrvatske je 24. ožujka 1978. donio *Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica*, koji je imao 25 članaka.⁵⁸ Premda je u usporedbi s prijašnjim sličnim zakonima

⁵¹ Usp. Ivan Lazić, *Pravni i činjenični položaj*, str. 74; Vjekoslav Cvrlje, *Vatikan u svremenom svijetu*, Šk. knjiga, Zagreb, 1980., 319 (dalje: Cvrlje, *Vatikan*).

⁵² Usp. Franjo Šanjek, *Kardinal Franjo Šeper*, u: *Veritem facientes in caritate*, 134.

⁵³ Juraj Kolarić, *Franjo Šeper*, u: *Veritem facientes in caritate*, 114.

⁵⁴ Usp. Miroslav Akmadža, *KCUKH 1945.-1980.*, 321-322.

⁵⁵ Usp. Usp. Miroslav Akmadža, *KCUKH 1945.-1980.*, 324; A. Casaroli, *Mučeništvo strpljivosti*, 363.

⁵⁶ Usp. Cvrlje, *Vatikan*, 331; Miroslav Akmadža, *KCUKH 1945.-1980.*, 377.

⁵⁷ *Ustav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije*, čl. 174, u: *Ustav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, Ustav Socijalističke Republike Hrvatske*, Narodne novine, Zagreb, ⁸1984., (dalje: *Ustav SFRJ i Ustav SRH*), 97-98.

⁵⁸ *Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica* je objavljen u *Narodnim novinama* br. 14, od 11. travnja 1978. U ovom radu sam se služio tekstem tog *Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica*, u: *Propisi iz oblasti unutrašnjih poslova s objašnjenjima*, (priredio Pavle Tomašević), Narodne novine, Zagreb, 1983., 276-284.

opširniji, i daje nešto veće vjerske slobode, ipak nosi pečat totalitarnoga komunističkog zakona koji je vrlo nesklon Katoličkoj Crkvi, a ta nesklonost se osobito očitovala u njegovoj primjeni.

3. OD USPOSTAVE DRŽAVE HRVATSKE DO POTPISIVANJA UGOVORA SA SVETOM STOLICOM

Nakon stvaranja države Hrvatske Hrvatski je sabor donio Ustav Republike Hrvatske i tako stvorio preduvjete za njezino međunarodno priznanje. Sveta Stolica je među prvima priznala Republici Hrvatsku i s njom uspostavila diplomatske odnose, a potom su započeli pregovori za sklapanje međusobnih ugovora kojima će se urediti prava Katoličke Crkve u Hrvatskoj.

3.1. Stvaranje države Hrvatske i Ustav RH

Nakon rascjepa partije na 14. kongresu KPJ (20.-22. siječnja 1990.) slijedio je raspad Jugoslavije. Prvi višestranački izbori u Hrvatskoj provedeni su 22. travnja i 6. svibnja 1990., a Hrvatski je sabor konstituiran 30. svibnja 1990. Ustav RH, koji je poslije nazvan Božićnim ustavom, proglašen je 22. prosinca 1990.⁵⁹

U III. poglavlju Ustava RH koje je bilo naslovljeno *Temeljne slobode i prava čovjeka i građanina*, proklamirano je opće načelo koje glasi: "Građani Republike Hrvatske imaju sva prava i slobode, neovisno o njihovoj rasi, boji kože, spolu, jeziku, vjeri, političkom ili drugom uvjerenju, nacionalnom ili socijalnom podrijetlu, imovini, rođenju, naobrazbi, društvenom položaju ili drugim osobinama. Svi su pred zakonom jednaki."⁶⁰ Ipak, što se tiče vjerskih zajednica, iznimno je važna odredba čl. 40., koji glasi: "Jamči se sloboda savjesti i vjeroispovijedi i slobodno javno očitovanje vjere ili drugog uvjerenja." Još je, međutim, važniji članak 41. Ustava, koji glasi: (1) "Sve vjerske zajednice jednake su pred zakonom i odvojene od države. (2) Vjerske zajednice slobodne su, u skladu sa zakonom, javno obavljati vjerske obrede, osnivati škole, učilišta, druge zavode, socijalne i dobrotvorne ustanove te upravljati njima, a u svojoj djelatnosti uživaju zaštitu i pomoć države."⁶¹

⁵⁹ Odluka o proglašenju Ustava Republike Hrvatske, *Ustav Republike Hrvatske*, u: Narodne novine, 56/1990.; usp. također *Ustav Republike Hrvatske* (prir. Ljubomir Valković), CIP, Zagreb, 1991. (dalje: *Ustav RH*), 37, 38-56.

⁶⁰ *Ustav Republike Hrvatske*, čl. 14, u: *Ustav RH*, 40.

⁶¹ *Ustav Republike Hrvatske*, čl. 40-41, u: *Ustav RH*, 43-44.

U usporedbi sa svim prijašnjim komunističkim ustavima u dije-
lu koji se tiče vjerskih zajednica, a time i Katoličke Crkve, Ustav
Republike Hrvatske vrlo je demokratičan. Proklamirana 'odvojenost
vjerskih zajednica od države', premda je izričajem slična komunistič-
kim ustavima, ipak nije 'neprijateljska odvojenost'. Ustav RH stvo-
rio je uvjete da se država i Katolička Crkva, kao i sve druge vjerske
zajednice, mogu, uz puno uvažavanje, dogovarati i zajedno sklapati
ugovore kojima će biti uređen njihov položaj u državi.

Nakon provedenog referenduma Hrvatski je sabor 25. lipnja
1991. donio *Odluku o suverenosti i samostalnosti* i usvojio *Dek-
laraciju o neovisnosti*.⁶² Ubrzo nakon toga uslijedila je agresija Srbi-
je i JNA protiv Republike Hrvatske, koja je dobila velike razmjere.⁶³

Usprkos ratnim zbivanjima, već u travnju 1990. započele su
inicijative za uvođenje vjeronauka u školu. Izlazeći u susret tim
traženjima, Ministarstvo je 20. lipnju 1991. uputilo ravnateljima
škola *Upute o uvođenju vjeronauka kao izbornog predmeta u osnov-
ne i srednje škole u Republici Hrvatskoj*.⁶⁴ HBK je 11. travnja 1991.
odobrila plan i program katoličkog vjeronauka, čime je vjeronauk,
nakon što je bio ukinut 1952. godine, ponovno uveden u osnovne
i srednje škole.

3.2 Međunarodno priznanje Republike Hrvatske i uspostava diplomatskih odnosa sa Svetom Stolicom

Pokušaji mirenja koje je poduzimala međunarodna zajednica
na području Jugoslavije su propali. Badinterova *Arbitražna komi-
sija* donijela je mišljenje koje je 9. prosinca 1991. u Haagu priop-
ćeno "svim zaraćenim stranama", da "se Socijalistička Federativna
Jugoslavija nalazi u procesu raspada". Od tada je započeo postu-
pak međunarodnog priznavanja Republike Hrvatske. Sveta je Stolica
pratila stanje u Hrvatskoj, te je svojom *notom* od 13. siječnja 1992.
među prvima priznala suverenitet i neovisnost Republike Hrvatske i

⁶² Ustavna odluka o suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske, *Deklaracije
o proglašenju suverene i samostalne Republike Hrvatske*, u: Narodne novine,
31/1991. (od 25. lipnja 1991.); Mirko Valentić, *Rat protiv Hrvatske 1991.-1995.,
Velikosrpski projekt od ideje do realizacije*, Zagreb, 2010., 73-74 (dalje: Mirko
Valentić, *Rat protiv Hrvatske*).

⁶³ Stjepan Antoljak, (suautori Šime Batović i drugi), *Pregled hrvatske povijesti*,
Drugo dopunjeno izdanje, Orbis/Laus, Split, 1994., 172 (dalje: Antoljak, *Pregled
hrvatske povijesti*).

⁶⁴ Usp. *Upute o uvođenju vjeronauka kao izbornog predmeta u osnovne i srednje
škole u Republici Hrvatskoj*, u: HBK, Plan i program, Dokumenti, 288-289.

Republike Slovenije.⁶⁵ Učinila je to čak prije Europske zajednice (15. siječnja 1992.) i mnogih drugih država.⁶⁶ Bez ikakve dvojbe, za priznanje Hrvatske najviše je zaslužan papa Ivan Pavao II. te tadašnji diplomati Svete Stolice Angelo Sodano i Jean-Luis Tauran.⁶⁷

Nedugo nakon priznanja Sveta Stolica je 8. veljače 1992. uspostavila diplomatske odnose s Republikom Hrvatskom,⁶⁸ a 29. veljače 1992. za prvog je apostolskog nuncija u Hrvatskoj imenovan nadbiskup msgr. Giulio Einaudi.⁶⁹ Msgr. Einaudi došao je u Hrvatsku 4. svibnja 1992., a 11. svibnja 1992. predao je vjerodajnice predsjedniku F. Tuđmanu, i tom prilikom naglasio da su "odnosi između Svete Stolice i Hrvatske duboko ukorijenjeni u povijest ove zemlje".⁷⁰

3.3. Pregovori Svete Stolice i Republike Hrvatske o uređenju međusobnih odnosa

Sveta Stolica je 15. svibnja 1993. uspostavila *Hrvatsku biskupsku konferenciju* (HBK) te *ad experimentum* odobrila njezin Statut.⁷¹

⁶⁵ *Prispćenje Tiskovnog ureda Svete Stolice s obzirom na priznanje Republike Hrvatske i Slovenije*, u: *Službene vijesti HBK*, br. 1/1992 (17), 6. Želimir Puljić, *Sveta Stolica i jugoslavenska kriza (1991-1992)*, u: *Bogoslovska smotra* 64 (1994) 1-4, 469, (dalje: Puljić, *Sveta Stolica i jugoslavenska kriza*); Giulio Einaudi, *Dragocjeno služenje Crkvi*, GK, Zagreb, 2003., 35.

⁶⁶ Republiku Hrvatsku je Sveta Stolica priznala sedma po redu: 1. Slovenija (26. lipnja 1991.), 2. Litva (30. srpnja 1991.), 3. Ukrajina (11. prosinca 1991.), 4. Letonija (14. prosinca 1991.), 5. Island (19. prosinca 1991.), 6. Njemačka (31. prosinca 1991.), 7. Sveta Stolica (13. siječnja 1992.). Usp. Goran Moravček (ur.), *Hrvatski ljetopis*, Rijeka, 1994., 106.

⁶⁷ Usp. Jean-Louis Tauran, *Il ruolo di Papa Giovanni Paolo II nel riconoscimento internazionale della Croazia* (dalje: Tauran, *Il ruolo di Papa*), u: *Ambasciata della Repubblica di Croazia presso la Santa Sede, Santa Sede e Croazia, venti anni di rapporti diplomatici (1992-2012), Raccolta degli Interventi dei Partecipati alla Conferenza in occasione del 20° anniversario dei rapporti diplomatici tra la Santa Sede e la Repubblica Croazia, 20. ottobre 2012*, Casina Pio IV, Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 2013., 34-37 (dalje: *Santa Sede e la Repubblica Croazia*); *Hrvatska i Sveta Stolica. 20 godina diplomatskih odnosa*, u: IKA, br. 46/2013., 17 (od 13. studenoga 2013.).

⁶⁸ Usp. Šanjek, *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru. Pregled religiozne povijesti Hrvata (7.-20. st.)*, Drugo prerađeno i dopunjeno izdanje, (*Kronološki pregled Hrvatske i suvjetske povijesti, 1°-200°*), KS, Zagreb, 1996., 179; (dalje: Šanjek, *Kršćanstvo, Kronološki pregled*); Giulio Einaudi, *Dragocjeno služenje Crkvi*, GK, Zagreb, 2003., 37; *Glas Koncila* 7/1992., od 16. II. 1992., 1 i 4.

⁶⁹ Usp. *Glas Koncila* 10/1992., od 8. III. 1992., str. 1; Giulio Einaudi, *Dragocjeno služenje Crkvi*, 37.

⁷⁰ Usp. Giulio Einaudi, *Dragocjeno služenje Crkvi*, str. 19-20; Šanjek, *Kršćanstvo, Kronološki pregled*, 179-180.

⁷¹ Usp. *Congregatio pro episcopis*, prot. N. 683/92, *Croatiae, Decretum, De Conferentiae Episcoporum erectione eiusque Statutorum recognitione*, u: *Službene vijesti Hrvatske biskupske konferencije*, br. 1/1993., 3-4, 5-9.

Utemeljiteljska sjednica HBK održano je 8. lipnja 1993. i na njoj su izabrani: predsjednik, predstojnici i članovi vijeća i drugih tijela, te osnovano službeno glasilo HBK.⁷² Na istom zasjedanju HBK osnovano je *Povjerenstvo Hrvatske biskupske konferencije za odnose s državom*: biskupi S. Badurina, J. Bozanić i M. Srakić; nakon smrti S. Badurine (17. IX. 1996.), za predsjednika je izabran J. Bozanić, a za novog člana Ž. Puljić.⁷³ Republika Hrvatska je 2. srpnja 1993. utemeljila *Državno povjerenstvo za odnose s vjerskim zajednicama*: Jure Radić, predsjednik, a članovi Branko Jeren i Ante Klarić, kojeg je poslije zamijenio Davor Rajčić. Prvi službeni sastanak dvaju povjerenstava održan je 27. srpnja 1993.⁷⁴

Dva su spomenuta povjerenstva zaključila da se glavna pitanja između Katoličke Crkve i Republike Hrvatske trebaju riješiti *pojedinačnim ugovorima*. Takvi ugovori, kao i pregovori o njima, prema kanonskom pravu, u mjerodavnosti su isključivo Svete Stolice. Zato su se predstavnici obiju strana sastali 18. i 19. svibnja 1995. u Velesposlanstvu Republike Hrvatske pri Svetoj Stolici u Rimu. Na tom sastanku su od strane Republike Hrvatske bili prisutni: Jure Radić, Davor Rajčić i Ive Livljanić (veleposlanik RH). U crkvenom povjerenstvu su bili: msgr. J. Bozanić, msgr. Milan Simčić te, iz Državnog tajništva Svete Stolice, msgr. Nikola Eterović.⁷⁵

Na tom prvom važnijem sastanku predsjednik državnog povjerenstva J. Radić je izvijestio da je od 27. srpnja 1993. do tog 18. svibnja 1995. održano *dvanaest* sastanaka dvaju povjerenstava. Predočen je i popis ranije raspravljanih pitanje, od kojih su neka bila gotovo riješena, kao npr. ugovor o dušobrižništvu katolika u vojsci i policiji, povratak KBF-a u sastav Zagrebačkog aveučilišta i sl. Time su stvoreni preduvjeti "za početak završnih radova" oko budućih ugovora.⁷⁶

⁷² Usp. Priopćenje za tisak o zasjedanju Hrvatskih biskupa u Zagrebu 8. 6. 1993., i Uspostavljena je Hrvatska biskupska konferencija, u: *Službene vijesti HBK*, br. 1/1993. (18), 2 i 10.

⁷³ Usp. Priopćenje za tisak o zasjedanju Hrvatskih biskupa u Zagrebu 8. 6. 1993., u: *Službene vijesti HBK*, br. 1/1993. (18), 10; Hrvatska biskupska konferencija, *Ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske. Povijest nastanka i komentar Nikola Eterović, Predgovor Josip Bozanić*, GK, Zagreb, 2001., 15 (dalje: *HBK-Ugovori*).

⁷⁴ Usp. Eterović, *Povijest nastanka*, u: *HBK-Ugovori*, str. 15; Odluka o osnivanju i imenovanju članova Komisije za odnose s vjerskim zajednicama, u: *Narodne novine*, br. 67/1993.

⁷⁵ Usp. Eterović, *Povijest nastanka*, u: *HBK-Ugovori*, 16.

⁷⁶ Usp. Isto.

Povjerenstvo se složilo da se naprave nacrti za četiri ugovora. Prva tri, koja je priredio N. Eterović, su bila: *Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o pravnim pitanjima*, *Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o odgoju i kulturnoj djelatnosti*, *Ugovor Svete Stolice i Republike Hrvatske o pastoralnoj skrbi vjernika u oružanim snagama Republike Hrvatske*. Nacrt četvrtog ugovora, pod radnim naslovom *Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o ekonomskim pitanjima*, priredio je msgr. Milan Simčić. Tako priređene nacрте povjerenstvo je dalo na uvid članovima HBK i mjerodavnim ministarstvima RH.⁷⁷

U međuvremenu je iskrsnuo problem s *Ugovorom o ekonomskim pitanjima*, jer je trebalo da Republika Hrvatska stvori određene zakonske preduvjete kako bi ugovor mogao ići dalje u proceduru. Što se tiče tekstova preostalih triju ugovora, nakon određenih izmjena objedinjeni je tekst u siječnju 1996. dostavljen Svetoj Stolici. Državno tajništvo ga je u lipnju 1996. pregledalo i dalo svoje primjedbe te ponovno dostavilo Nuncijaturi u Zagrebu da ga ona prosljedi tijelima Republike Hrvatske na uvid i davanje možebitnih novih primjedbi.⁷⁸ Konačna redakcija nacрта triju ugovora usuglašena je 22. i 23. studenoga 1996. na sastanku u Državnom tajništvu u Rimu na kojem su sudjelovali dr. Jure Radić, msgr. Nikola Eterović i msgr. Celestin Migliore, podtajnik Odjela za odnose Svete Stolice s državama. Nakon toga Sveta je Stolica krajem studenoga 1996. dostavila usuglašene nacрте u Zagreb na potpisivanje.⁷⁹

U Predsjedničkim dvorima su 19. prosinca 1996. svečano potpisani: 1. *Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o dušobrižništvu katoličkih vjernika, pripadnika oružanih snaga i redarstvenih službi Republike Hrvatske*;⁸⁰ 2. *Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o suradnji na području odgoja i kulture*;⁸¹ 3. *Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o pravnim pitanjima*.⁸² U ime Svete Stolice ugovore je potpisao nuncij u Hrvatskoj msgr. Giulio Einaudi, a za Republiku Hrvatsku ih je potpisao predsjednik

⁷⁷ Usp. Isto, 17.

⁷⁸ Usp. Isto, 17 i 19.

⁷⁹ Usp. Isto, 19-20.

⁸⁰ Usp. AAS 89 (1997.), 297-302; Narodne novine-Međunarodni ugovori (dalje: NN-MU), 2/1997., (11. 02. 1997.).

⁸¹ Usp. AAS 89 (1997.), 287-296; NN-MU, 2/1997., (11. 02. 1997.).

⁸² Usp. AAS 89 (1997.), 277-297; NN-MU, 3/1997., (25. 02. 1997.). Spomenuta tri ugovora su također objavljeni u: *Službene vijesti HBK*, 2/1996., (5), 3-16; zatim u: *Enchiridion dei Concordati*, br. 4415-4466, str.1932-1954; u: *HBK-Ugovori*, 27-58.

Povjerenstva za odnose s vjerskim zajednicama dr. Jure Radić. Svaki pojedini Ugovor napisan je u dva izvorna i podjednako vjerodostojna primjerka na hrvatskom i talijanskom jeziku.⁸³ Nakon toga Sabor je 24. siječnja 1997. ratificirao prva dva ugovora, dočim je *Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o pravnim pitanjima* ratificirao 12. ožujka 1997. Predsjednik Republike F. Tuđman je 12. ožujka 1997. izdao i ovjerio državnim pečatom isprave o ratifikaciji. Papa Ivan Pavao II. je ratificirao ta tri ugovora 19. ožujka 1997., a činom razmjene ratifikacijskih instrumenata 9. travnja 1997. ugovori su stupili na snagu.⁸⁴

Rad na *Ugovoru o ekonomskim pitanjima* nastavljen je nakon što je Hrvatski Sabor 11. listopada 1996. donio *Zakon o naknadi za imovinu oduzetu u vrijeme jugoslavenske komunističke vladavine*.⁸⁵ Mješovito povjerenstvo je dogovorilo načela prema kojima treba izraditi taj ugovor, a nacrt ugovora su 1. srpnja 1998. u Rimu priredili msgr. N. Eterović i msgr. J. Bozanić. Nakon toga je nacrt ugovora prošao postupak usuglašavanja na crkvenoj i državnoj razini, te je već 30. rujna 1998. bio spreman za potpisivanje. *Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o gospodarskim pitanjima* su 9. listopada 1998. potpisali Apostolski nuncij msgr. Giulio Einaudi, za Svetu Stolicu, a za Republiku Hrvatsku dr. Jure Radić, potpredsjednik Vlade, ministar obnove i graditeljstva te predsjednik Povjerenstva Republike Hrvatske za odnose s vjerskim zajednicama.⁸⁶ Hrvatski je sabor ratificirao *Ugovor* 4. prosinca 1998., a predsjednik Republike Hrvatske F. Tuđman je 7. prosinca 1998. izdao ispravu o ratifikaciji. Za Svetu Stolicu *Ugovor o gospodarskim pitanjima* ratificirao je Ivan Pavao II. dana 8. prosinca 1998., a razmjernom ratifikacijskih instrumenata 14. prosinca 1998. godine *Ugovor* je stupio na snagu.⁸⁷

⁸³ Usp. *HBK-Ugovori*, 37, 50, 58.

⁸⁴ Usp. Eterović, *Povijest nastanka*, u: *HBK-Ugovori*, 20.

⁸⁵ NN, 92/1996. (30.10.1996.). Zakon je stupio na snagu 1. siječnja 1997. (usp. čl. 80 Zakona).

⁸⁶ Usp. Eterović, *Povijest nastanka*, u: *HBK-Ugovori*, 18-19; N. Eterović, *Accordi stipulati tra la Santa Sede e la Croazia nel 1996 e nel 1998*, u: *Santa Sede e la Repubblica Croazia*, 70.

⁸⁷ Usp. Eterović, *Povijest nastanka*, u: *HBK-Ugovori*, 19. Tekst (hrvatski i latinski) *Ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o gospodarskim pitanjima* usp. AAS 91 (1999.), 170-179; u: *Službene vijesti HBK*, 3/1998., (10), 3-12; u: NN-MU, 18/1998.; u: *Enchiridion dei Concordati*, br. 4911-4943, 2120-2128; u: *HBK-Ugovori*, 61-69.

4. UGOVORI IZMEĐU SVETE STOLICE I REPUBLIKE HRVATSKE

U ovom ćemo dijelu predstaviti detaljnije *Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o pravnim pitanjima*, zbog njegove osobite važnosti, a ostala tri ugovora samo u kratkim crtama.

4.1. Ugovor Svete Stolice i Republike Hrvatske o pravnim pitanjima⁸⁸

Ugovor o pravnim pitanjima ima 19 članaka, i najvažniji je od četiri ugovora koji su potpisani, jer je u njemu uređen gotovo cjeloviti "pravni okvir" odnosa Katoličke Crkve i Republike Hrvatske. U polazišnim točkama i načelima Republika Hrvatska se oslanja na odredbe Ustava, a posebno članaka 40 i 41, u kojima se govori o vjerskoj slobodi, slobodi savjesti i pravima vjerskih zajednica, dok Sveta Stolica za polazišne točke uzima dokumente Drugoga vatikanskog sabora i odredbe kanonskoga prava. U *Ugovoru o pravnim pitanjima* uzeta je u obzir "nezamjenjiva uloga Katoličke crkve u odgoju hrvatskog naroda" kao i njezina uloga "na društvenom, kulturnom i obrazovnom području". Uzeta je zatim u obzir i činjenica da većina građana RH pripada Katoličkoj Crkvi. I na koncu, Ugovor se poziva na "međunarodno priznata načela o vjerskoj slobodi".⁸⁹ Uzimajući sve to u obzir, ugovorne strane potvrđuju svoju neovisnost i samostalnost jedne u odnosu na drugu, što zapravo znači prihvaćanje načela odijeljenosti Crkve i Države. Ta odijeljenost ipak ne isključuje međusobnu suradnju u cilju cjelovitoga duhovnog i materijalnog razvoja čovjeka i promicanja općega dobra.⁹⁰

4.1.1. Pravna osobnost i sloboda komuniciranja

Republika Hrvatska je najprije priznala "javno pravnu osobnost" Katoličkoj Crkvi, a također i javnopravnu osobnost "svih crkvenih ustanova, koje imaju takvu pravnu osobnost prema odredbama kanonskoga prava".⁹¹ Osim toga, mjerodavna crkvena vlast ima pravo osnivati, mijenjati, dokidati i priznavati crkvene pravne osobe, u skladu s odredbama kanonskog prava. Ipak, o tome tre-

⁸⁸ Ovaj Ugovor ćemo u tekstu navoditi u skraćenom obliku (*Ugovor o pravnim pitanjima*), a tako i u bilješkama (*Ugovor o PP*).

⁸⁹ Usp. *Ugovor o PP*, uvodni dio.

⁹⁰ Usp. *Ugovor o PP*, čl. 1.

⁹¹ Pojam 'javno pravne osobnosti' ovdje se podrazumijeva u smislu kan. 116, § 1, ZKP.

ba propisno obavijestiti tijela državne uprave radi njihova upisa.⁹² Temeljem tog čl. 2. *Ugovora o pravnim pitanjima* Vlada RH i HBK su 12. rujna 2002. potpisale *Protokol o načinu upisa pravnih osoba Katoličke crkve* u evidenciju ministarstva nadležnog za poslove opće uprave.⁹³

Republika Hrvatska jamči svim pravnim i fizičkim osobama Katoličke Crkve "slobodu općenja i održavanja veza sa Svetom Stolicom", te biskupskim konferencijama i partikularnim Crkvama, bilo u zemlji, bilo izvan nje.⁹⁴

4.1.2. Sloboda djelovanja, popunjavanja crkvenih službi i obavljanja bogoštovlja

Ugovorom o pravnim pitanjima priznaje se pravo Katoličkoj Crkvi bilo kojeg obreda, slobodu vršenja apostolskog poslanja, što između ostaloga znači: slobodu bogoštovlja, uprave, učiteljstva i djelatnosti katoličkih društava.⁹⁵ Katolicima, katoličkim društvima i ustanovama država jamči slobodu javnog djelovanja i nastupa (usmenim i pisanim putem). Ta sloboda uključuje pravo osnivanja društava vjernika koji imaju ciljeve vlastite Crkvi. Država ostavlja sebi pravo da se ta društva, kad se radi o vanjskom načinu djelovanja, ravnaju prema građanskim zakonima (o registraciji, porezu i sl.).⁹⁶

Država jamči slobodu obavljanja bogoštovlja Katoličkoj Crkvi u Hrvatskoj. To jamstvo uključuje nepovredivost mjesta za bogoštovlje (crkava, kapela i crkvenih prostora). Bogoštovlje koje se namjerava vršiti izvan crkava, kapela i crkvenih prostora (a to se tiče procesija, hodočašća i sl.), može se vršiti pod uvjetom da o tome mjerodavna crkvena vlast prethodno obavijesti nadležna tijela RH, kako bi se mogao osigurati javni red i biti zajamčena sigurnost.⁹⁷

Crkva uživa potpunu slobodu uređivanja vlastitog ustroja, što podrazumijeva da može slobodno osnivati, mijenjati i ukidati crkvene pokrajine, nadbiskupije, biskupije,⁹⁸ župe i druge crkvene pravne osobe.⁹⁹

⁹² Usp. *Ugovor o PP*, čl. 2.

⁹³ NN-MU, 15/2003., (22.09.2003.).

⁹⁴ Usp. *Ugovor o PP*, čl. 3.

⁹⁵ Usp. *Ugovor o PP*, čl. 4.

⁹⁶ Usp. *Ugovor o PP*, čl. 14, st. 1-2.

⁹⁷ Usp. *Ugovor o PP*, čl. 7, st. 1, 2 i 5.

⁹⁸ Ovim je uvažena odredba kan. 373 Zakonika kanonskoga prava: "Samo vrhovna crkvena vlast može osnivati partikularne Crkve..."

⁹⁹ Usp. *Ugovor o PP*, čl. 5.

U *Ugovoru* je priznata puna mjerodavnost Katoličke Crkve 'za sva crkvena imenovanja i dodjelu crkvenih službi'.¹⁰⁰ Što se tiče imenovanja biskupa dogovoreno je: "Imenovanje, premještaj i smjena biskupa u isključivoj su nadležnosti Svete Stolice."¹⁰¹ Određeni kompromis dogovoren je samo u pogledu imenovanja dijecezanskih biskupa na način da će Sveta Stolica "prije objavljivanja imenovanja dijecezanskih biskupa, na povjerljiv način o tome obavijestiti hrvatsku Vladu".¹⁰² Za pomoćne biskupe i koadjutore Sveta Stolica nema tu obvezu.

Što se tiče "sudske istrage o kleriku zbog možebitnih krivičnih djela" koja su predviđena u krivičnom zakoniku RH, sudska vlast je dužna o tome obavijestiti mjerodavnu crkvenu vlast. Ipak, u takvim i svim drugim slučajevima, klerik ne smije biti pitan ni o čemu što se tiče ispovijedi, jer je *Ugovorom* izričito zajamčeno: "Ispovjedna tajna je u svakom slučaju nepovrediva."¹⁰³

4.1.3. Blagdani i neradni dani

Štiteći prava katolika, Sveta Stolica i RH su dogovorile, da su neradni dani sve nedjelje, a zatim: Nova godina; Bogojavljenje; Uskršni ponedjeljak; Uznesenje BDM; Svi sveti; Božić; i Sveti Stjepan.¹⁰⁴ Nakon što su točno dogovoreni neradni dani određeno je da će svaku možebitnu promjenu ugovorne stranke zajednički dogovoriti.¹⁰⁵ Ovaj članak *Ugovora* (čl. 9. st. 2) jednostrano je prekršen 25. listopada 2001., kada je, na prijedlog zastupnika u Hrvatskom saboru Ive Škrabala (član HSLS-a), s popisa svetkovina i neradnih dana skinuta svetkovina Bogojavljenja a uvedena svetkovina Tijelova.¹⁰⁶ Sabor je tu odluku donio bez dogovora sa Svetom Stolicom. Već sljedeće godine, 29. siječnja 2002., ispravljena je ta pogrješka, ali je i nadalje uz Bogojavljenje ostala i svetkovina Tijelova u kalendaru nerad-

¹⁰⁰ Usp. *Ugovor o PP*, čl. 6, st. 1.

¹⁰¹ *Ugovor o PP*, čl. 6, st. 2.

¹⁰² Usp. *Ugovor o PP*, čl. 6, st. 2-3. To je u suglasju s kan. 377. § 1 i § 5, ZKP, gdje se određuje: § 1 "Vrhovni svećenik slobodno imenuje biskupe ili potvrđuje zakonito izabrane;" § 5. "Neka se ubuduće svjetovnim vlastima ne daju nikakva prava ni povlastice izbora, imenovanja, predlaganja ili određivanja biskupa."

¹⁰³ Usp. *Ugovor o PP*, čl. 8.

¹⁰⁴ Usp. *Ugovor o PP*, čl. 9

¹⁰⁵ Usp. *Ugovor o PP*, čl. 9, st. 2.

¹⁰⁶ Usp. *Zakon o izmjenama i dopunama zakona o blagdanima, spomendanima i neradnim danima u Republici Hrvatskoj*, u: Narodne novine (NN), 96/2001., (07.11.2001.).

nih dana.¹⁰⁷ U svezi s blagdanima i neradnim danima povezan je i problem rada nedjeljom. Zalaganja Crkve da se taj problem na primjeren način riješi, do danas nisu donijela ploda.

4.1.4. Imovinska pitanja i gradnja crkava

Priznato je pravo crkvenim pravnim osobama da mogu kupovati, posjedovati, koristiti i otuđivati bilo pokretnu bilo nepokretnu imovinu i da mogu raspolagati imovinskim pravima. Na sličan način Crkvi je priznato pravo osnivanja zaklada, ali i jedno i drugo treba biti u suglasju s odredbama kanonskoga prava i zakonodavstva Republike Hrvatske.¹⁰⁸

Katoličkoj Crkvi priznaje se pravo gradnje crkava i crkvenih zgrada, kao i proširivanje ili preuređenja postojećih, ali dužna je to činiti u skladu sa zakonodavstvom Republike Hrvatske. Odluku o potrebi izgradnje novog 'crkvenog objekta' donosi dijecezanski biskup, a izbor 'lokacije' biskup je dužan dogovoriti s mjerodavnim tijelima Republike Hrvatske. Možebitne molbe drugih bilo fizičkih bilo pravnih osoba, koje bi pristigle državnim tijelima, ne će biti uzete u obzir bez prethodnog pisanog pristanka dijecezanskog biskupa.¹⁰⁹

4.1.5. Sloboda tiska i obavijesnih sredstava i pristup državnim obavijesnim sredstvima

Katoličkoj je Crkvi "zajamčena sloboda tiska", a to se odnosilo na tiskanje i širenje knjiga, novina, časopisa te drugih djelatnosti iz djelokruga izdavaštva koje su povezane s poslanjem Crkve.¹¹⁰ Bila je to velika novost u usporedbi s komunističkim vremenima, kada je državna cenzura snažno kočila katoličke tiskovine. Zatim, Katolička Crkva "ima pristup na državna sredstva javnog priopćivanja"; ponajprije se to tiče državnih novina, radija i televizije, ali također "ima pravo osnivati i obavljati djelatnost radija i televizije", ipak, pod uvjetom da se tim djelatnostima bavi u skladu s odredbama hrvatskog zakonodavstva.¹¹¹ O doličnom pristupu Katoličke Crkve

¹⁰⁷ Usp. *Zakon o dopuni zakona o blagdanima, spomendanima i neradnim danima u Republici Hrvatskoj*, u: NN, 13/2002., (08.02.2002.).

¹⁰⁸ Usp. *Ugovor o PP*, čl. 10.

¹⁰⁹ Usp. *Ugovor o PP*, čl. 11.

¹¹⁰ Usp. *Ugovor o PP*, čl. 12, br. 1.

¹¹¹ Usp. *Ugovor o PP*, čl. 12. Katolička Crkva je iskoristila tu mogućnost u odnosu na radio difuziju. Naime, već dulje vrijeme djeluje Katolički radio, Radio Marija itd. Katoličke televizije još nema.

državnim priopćajnim sredstvima pojedinosti su uređene u *Ugovoru između Svete Stolice i republike Hrvatske o suradnji na području odgoja i kulture*.

4.1.6. Kanonske ženidbe s građanskim učincima

Značajna novost u *Ugovoru o pravnim pitanjima* ticala se sklapanje kanonskih ženidaba s građanskim učincima.¹¹² Kako bi se stvorili uvjeti za primjenu tog dijela *Ugovora*, promijenjen je *Obiteljski zakon*,¹¹³ a Ministarstvo uprave propisalo je oblik *Potvrde o ispunjenju pretpostavki za sklapanje braka u vjerskom obliku*,¹¹⁴ tako da je već 1. srpnja 1999. zaživio takav način sklapanja ženidbe.¹¹⁵ U *Ugovoru* je također dogovoreno da "odluke crkvenih sudova o ništavosti ženidbe i odluke Vrhovne vlasti Crkve o razrješenju ženidbenog veza" treba dostavljati mjerodavnim građanskim sudovima "radi primjene građanskih učinaka odluke".¹¹⁶ Ova odredba *Ugovora* do danas nije zaživjela jer za to nisu stvorene sve pravne pretpostavke.

4.1.7. Obrazovne ustanove

U *Ugovoru* se kratko samo kaže da Katolička Crkva "ima pravo osnivati obrazovne ustanove bilo kojeg stupnja" te da njima može upravljati prema vlastitim pravilima, ali poštujući odredbe zakonodavstva Republike Hrvatske.¹¹⁷ Budući da je *Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o suradnji na području odgoja i kulture* donio poblize odredbe o osnivanju katoličkih škola, instituta i visokih učilišta, onda se ovaj čl. 15. *Ugovora o pravnim pitanjima* trebalo razumjeti kao načelni dogovor Crkve i države u tim pitanjima.

4.1.8. Dušobrižništvo u posebnim ustanovama

Dugo vremena Crkvi nije bilo moguće nesmetano vršiti dušobrižničku skrb nekih posebnih skupina vjernika, kao što su: zatvorenici, bolesnici u bolnicama, djeca u sirotištima, korisnici raznih lječilišta i sl. Promjenom vlasti 1990. godine svećenicima se otvorio nesmetan pristup u te i slične ustanove. Kako bi to bilo zakonito i

¹¹² Usp. *Ugovor o PP*, čl. 13, br. 1.

¹¹³ NN, 162/1998., (11.12.1998.).

¹¹⁴ *Pravilnik o sadržaju i obliku potvrde za sklapanje braka*, u: NN, 8/1999., (28.05.1999.).

¹¹⁵ *Pismo biskupa Hrvatske biskupske konferencije o kanonskim ženidbama s građanskim učincima*, u: *Službene vijesti HBK*, 1/1999., (11), str. 12-14.

¹¹⁶ Usp. *Ugovor o PP*, čl. 13, br. 4.

¹¹⁷ Usp. *Ugovor o PP*, čl. 15.

legalno, u čl. 16. *Ugovora o pravnim pitanjima* ta materija je uređena na način da se Katoličkoj Crkvi “prizna i jamči” pravo na pastoralnu pomoć u takvim ustanovama, a također i u svim ustanovama za zdravstvenu i društvenu skrb bilo javnog bilo privatnog značaja.¹¹⁸ Temeljem tog čl. 16 poslije su Vlada RH i HBK potpisale dva dokumenta: 1. *Sporazum o dušobrižništvu u kaznionicama, zatvorima i odgojnim zavodima*, koji su ugovorne strane potpisale 12. rujna 2002.;¹¹⁹ i 2. *Ugovor o dušobrižništvu u bolnicama i ostalim zdravstvenim ustanovama te ustanovama socijalne skrbi*, koji je potpisan 31. listopada 2005.¹²⁰ U tim dokumentima riješena su pitanja statusa bolničkih, zatvorskih i drugih kapelana, zatim je definiran prostor za bogoslužje te određen način nagrađivanja kapelana.

4.1.9. Karitativna djelatnost

Hrvatski biskupi su na plenarnom zasjedanju HBK 9. lipnja 1992. potvrdili i odobrili *Statut Hrvatskog Caritasa*,¹²¹ koji od tada djeluje na prostoru Republike Hrvatske. Uz njega djeluju i brojni župni *Caritasi*. U čl. 17. *Ugovor o pravnim pitanjima* dogovoreno je da “Katolička Crkva može slobodno organizirati ustanove koje će osiguravati karitativno djelovanje i društvenu skrb”, ali to ima činiti u skladu s odgovarajućim državnim propisima.¹²² Crkvene ustanove karitativnog tipa djelovat će prema vlastitim statutima, ali će imati ista prava i iste povlastice koje imaju i državne ustanove koje su osnovane s istom svrhom.¹²³ Ipak, te se karitativne ustanove imaju ravnati prema odredbama zakonodavstva Republike Hrvatske.¹²⁴ Štoviše, oba pravna subjekta, dakle Crkva i država, će se dogovarati o međusobnoj suradnji na polju karitativnog djelovanja i društvene skrbi.¹²⁵ Mješovito povjerenstvo dogovorom će odrediti novčanu pomoć koju će davati Republika Hrvatska ustanovama Katoličke Crkve koje su u službi općeg dobra, kao npr. staračkim domovima.¹²⁶

¹¹⁸ Usp. *Ugovor o PP*, čl. 16, st. 1.

¹¹⁹ *Službene vijesti HBK*, 1/2002., (15), 5-6.

¹²⁰ *Službene vijesti HBK*, 1/2005., (18), 3-4.

¹²¹ *Službene vijesti HBK*, 1/1992. (17), 22-24.

¹²² Usp. *Ugovor o PP*, čl. 17, br. 1.

¹²³ Usp. *Ugovor o PP*, čl. 17, br. 2.

¹²⁴ Usp. *Ugovor o PP*, čl. 17, br. 5.

¹²⁵ Usp. *Ugovor o PP*, čl. 17, br. 3.

¹²⁶ Usp. *Ugovor o PP*, čl. 17, br. 4; N. Eterović, *Ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske*, u: *Crkva u svijetu* 32 (1997) 2, 183.

4.1.10. Završne odredbe

Nakon što su ugovorne strane ovim *Ugovorom o pravnim pitanjima* dogovorile gotovo sve načelne stvari između Katoličke Crkve i države, u čl. 18. dogovoreno je da će sve možebitne dvojbe ili poteškoće oko tumačenja ili primjene *Ugovora* strane rješavati međusobnim dogovorom, diplomatskim putem.¹²⁷ Osim toga, važnu ulogu ima i "mješovita komisija", dakle povjerenstvo koje je sastavljeno od "predstavnik dviju strana", koje će raspravljati "o svim pitanjima od zajedničkog interesa", a koja će "zahtijevati nova ili dodatna rješenja". O tim će pitanjima povjerenstvo formulirati svoje prijedloge te će ih "podastrijeti mjerodavnim vlastima na odluku".¹²⁸

U zadnjem je članku dogovoreno: ako "jedna od visokih ugovornih strana bude smatrala da su se bitno promijenile prilike u kojima je sklopljen" *Ugovor o pravnim pitanjima*, "tako da ga treba mijenjati, započet će odgovarajuće pregovore".¹²⁹ Takva mogućnost je uobičajena, a također je predviđena i u preostala tri *Ugovora* između Svete Stolice i Republike Hrvatske.

4.2. Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o suradnji na području odgoja i kulture

U *Ugovoru između Svete Stolice i Republike Hrvatske o suradnji na području odgoja i kulture* ima 15 članaka; u njemu su ugovorne strane uredile pitanja: 1. o vjerskom odgoju u predškolskim ustanovama te o vjeronauku u osnovnim i srednjim školama; 2. o načinu osnivanja i vođenja škola bilo kojeg stupnja; 3. o statusu katoličkih visokih učilišta i instituta te o osnivanju novih; 4. o doličnom pristupu državnim priopćajnim sredstvima, i posjedovanju vlastitih; 5. o pitanju pristupa kulturnoj baštini i njezinog čuvanja.¹³⁰

Temeljem ovog *Ugovora* ali i *Ugovora o pravnim pitanjima* Vlada RH i HBK sklopile su *Ugovor o katoličkom vjeronauku u javnim školama i vjerskom odgoju u javnim predškolskim ustanovama* (29. siječnja 1999.).¹³¹ Zatim su 27. srpnja 2000. Hrvatska radiotelevizija (HRT) i HBK potpisale *Sporazum o vjerskom programu na Radiju i Televiziji, vremenu i načinu emitiranja*, i o međusobnoj suradnji u

¹²⁷ Usp. *Ugovor o PP*, čl. 18, br. 1.

¹²⁸ Usp. *Ugovor o PP*, čl. 18, br. 2.

¹²⁹ Usp. *Ugovor o PP*, čl. 19, br. 2.

¹³⁰ Usp. AAS 89 (1997.), 287-296; NN-MU, 2/1997., (11. 02.1997.).

¹³¹ Usp. *Službene vijesti HBK*, 1/1999., (11), 24-27.

doličnom pristupu Katoličke Crkve državnim priopćajnim sredstvima.¹³² Na kraju ovog *Ugovora* Vlada HR i HBK potpisale su *Sporazum o povratu crkvenih matičnih knjiga, knjiga stanja duša, ljetopisa i drugih knjiga koje su u vrijeme komunističkog režima nezakonito oduzete Katoličkoj Crkvi* (31. listopada. 2005.).¹³³

4.3. Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o dušobrižništvu katoličkih vjernika, pripadnika oružanih snaga i redarstvenih službi Republike Hrvatske

Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o dušobrižništvu katoličkih vjernika, pripadnika oružanih snaga i redarstvenih službi Republike Hrvatske ima samo 12 članaka. U njemu su Sveta Stolica i Republika Hrvatska, u suglasju s Apostolskom konstitucijom *Spirituali militum curae*, dogovorile pitanja: 1. utemeljenje Vojnog ordinarijata i način imenovanja vojnog biskupa; 2. uređenje pravnog statusa vojnih kapelana, pomoćnika i suradnika vojnog ordinarija; 3. definiranje kruga osoba koje potpadaju pod vlast upravljanja Vojnog ordinarijata, i na kraju 4. uređenje načina uzdržavanja Vojnog ordinarijata, vojnog ordinarija i vojnih kapelana te materijalnih uvjeta njihova djelovanja.¹³⁴

Temeljem tog Ugovora Kongregacija za biskupe je 22. rujna 1998. svojom *Odlukom* potvrdila *Statut Vojnog ordinarijata u Republici Hrvatskoj* koji je predložila HBK.¹³⁵ Nakon toga su HBK, Ministarstvo obrane i Ministarstvo unutrašnjih poslova donijeli i 3. prosinca 1998. potpisali *Pravilnik o ustrojstvu i djelovanju Vojnog ordinarijata u Republici Hrvatskoj*.¹³⁶

4.4. Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o gospodarskom pitanjima

Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o gospodarskom pitanjima ima 15 članaka i u njemu su ugovorne strane dogo-

¹³² Usp. *Sporazum*, u: HBK-Ugovori, 120-124.

¹³³ *Sporazum o povratu crkvenih knjiga*, u: *Vjesnik Splitsko-makarske nadbiskupije*, 3/2005., 14-15.

¹³⁴ Usp. AAS 89 (1997.), 297-302; *Narodne novine-Međunarodni ugovori* (dalje: NN-MU), 2/1997., (11. 02. 1997.).

¹³⁵ Kongregacija za biskupe, *Dekret o potvrdi Statuta*, u: *Vojni ordinarijat, Dokumenti*, 27-28. *Statut Vojnog ordinarijata u Republici Hrvatskoj*, u: *Vojni ordinarijat, Dokumenti*, 29-34.

¹³⁶ Tekst *Pravilnika* usp. *Vojni ordinarijat, Dokumenti*, 35-43.

vorile: 1. pitanje slobodnog davanja milostinja i drugih darova vjernika Katoličkoj Crkvi; 2. pitanja povrata oduzete imovine i načina naknade za nju; 3. način financiranja Katoličke Crkve; 4. pitanje mirovina svećenika, redovnika i redovnica; i 5) način zajedničkog rada Crkve i države na planu općeg dobra.¹³⁷

Kako bi se mogao izvršiti taj *Ugovor o gospodarskim pitanjima*, Ministarstvo pravosuđa RH donijelo je *Obvezni naputak za primjenu Zakona o naknadi za oduzetu imovinu*, kojim je utvrđen način povrata Katoličkoj Crkvi stanova, poslovnih prostora, poljoprivrednih zemljišta i šuma, neizgrađenih građevinskih zemljišta i sl.¹³⁸ Zatim su Ministarstvo financija (u ime Vlade RH) i HBK potpisali *Sporazum o načinu izvršavanja određenih financijskih obveza Republike Hrvatske prema Katoličkoj Crkvi* (26. veljače 1999.).¹³⁹

5. POLOŽAJ OSTALIH VJERSKIH ZAJEDNICA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Osim Katoličke Crkve na području Republike Hrvatske postoje i druge vjerske zajednice.¹⁴⁰ Nastojeći napraviti pravni okvir za djelovanje svih vjerskih zajednica u Hrvatskoj, Hrvatski Sabor je 4. srpnja 2002. donio *Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica* (dalje: *Zakon*). *Zakon* ima 32 članka, a podijeljen je u četiri poglavlja: 1. Temeljne odredbe (čl. 1-9); 2. Posebne odredbe (čl. 10-19); 3. Evidencija vjerskih zajednica (čl. 20-28); 4. Prijelazne i završne odredbe (čl. 29-32).¹⁴¹

U *Zakonu* su donesene odredbe: 1. o vjerskim obredima; 2. o vjerskim školama i učilištima; 3. o nepovredivosti prostora vjerskih zajednica; 4. o vjerskom odgoju i nastavi vjeronauka u odgojnim i obrazovnim ustanovama; 5. o dušobrižničkoj pomoći u zdravstvenim ustanovama i ustanovama socijalne skrbi; 6. o dušobrižništvu u kaznionicama i zatvorima; 7. o dušobrižništvu pripadnika oruža-

¹³⁷ Usp. AAS 91 (1999.), 170-179; u: *Službene vijesti HBK*, 3/1998., (10), 3-12; NN-MU, 18/1998.; *Enchiridion dei Concordati*, br. 4911-4943, 2120-2128; HBK-Ugovori, 61-69.

¹³⁸ Usp. *Službene vijesti HBK*, 1/1999., (11), 33.

¹³⁹ Usp. *Sporazum o načinu izvršavanja određenih financijskih obveza Republike Hrvatske prema Katoličkoj Crkvi*, u: HBK-Ugovori, 118-119.

¹⁴⁰ Prema podatcima iz 2009. u Evidenciji pri Središnjem državnom uredu za upravu Republike Hrvatske upisane su 42 vjerske zajednice (usp. Zdenko Ilić, *Vjerska sloboda u Zakoniku kanonskoga prava i u zakonodavstvu RH*, u: *Diacovensia* 21 (2013) 4, 739, (dalje: Zdenko Ilić, *Vjerska sloboda*).

¹⁴¹ NN 83/2002., (4. srpnja 2002.).

nih snaga i policije; 8. o sredstvima za djelovanje vjerskih zajednica; 9. o socijalnim pravima vjerskih službenika i polaznika vjerskih škola i učilišta; 10. o pristupu vjerskih zajednica sredstvima javnog priopćivanja. Na kraju, u *Zakonu* je reguliran način upisa i brisanja iz Evidencije vjerskih zajednica.¹⁴²

Slijedom tih odredaba Republika Hrvatska priznala je i drugim vjerskim zajednicama ista prava kao i Katoličkoj Crkvi u ugovorima sa Svetom Stolicom. Uostalom, i sama Katolička Crkva se zalagala da i druge vjerske zajednice u Hrvatskoj imaju ista prava kao i ona.

U čl. 9. *Zakona* pružena je mogućnost da sve vjerske zajednice, bilo pojedinačno bilo nekoliko njih zajedno, sklope ugovor s Republikom Hrvatskom o pitanjima koja su od zajedničkog interesa.¹⁴³ Koristeći tu mogućnost, neke vjerske zajednice potpisale su takve ugovore nedugo nakon donošenja *Zakona*.

Do sada su takav *Ugovor* potpisale: 1. Srpska pravoslavna crkva u Republici Hrvatskoj;¹⁴⁴ 2. Islamska zajednica u Republici Hrvatskoj;¹⁴⁵ 3. Evangelička crkva u Republici Hrvatskoj; 4. Reformirana kršćanska crkva u Hrvatskoj;¹⁴⁶ 5) Evandeoska (Pentekostalna) crkva u Republici Hrvatskoj; 6) Kršćanska adventistička crkva u Republici Hrvatskoj; 7) Savez baptističkih crkava u Republici Hrvatskoj;¹⁴⁷ 8) Savez Kristovih Pentekostalnih crkava; 9) Crkva Božja; 10) Reformirani pokret adventista sedmog dana; 11) Kristove Crkve;¹⁴⁸ 12) Bugarska pravoslavna crkva u Hrvatskoj; 13) Hrvat-

¹⁴² Usp. *Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica*, u: NN 83/2002.

¹⁴³ "Pitanja od zajedničkog interesa za Republiku Hrvatsku i neku ili više vjerskih zajednica mogu se uređivati i ugovorom kojeg sklapaju Vlada Republike Hrvatske i vjerske zajednice." (*Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica*, čl. 9, u: NN 83/2002.).

¹⁴⁴ *Ugovor između Vlade Republike Hrvatske i Srpske pravoslavne crkve u Republici Hrvatskoj o pitanjima od zajedničkog interesa* (20. prosinca 2002.), NN 196/2003.

¹⁴⁵ *Ugovor između Vlade republike Hrvatske i Islamske zajednice u Republici Hrvatskoj o pitanjima o zajedničkog interesa* (20. prosinca 2002.), NN 196/2003.

¹⁴⁶ *Ugovor između Vlade Republike Hrvatske i Evangeličke crkve u Republici Hrvatskoj i Reformirane kršćanske crkve u Hrvatskoj o pitanjima od zajedničkog interesa* (4. srpnja 2003.), NN 196/2003.

¹⁴⁷ *Ugovor između Vlade Republike Hrvatske i Evandeoske (Pentekostalne) crkve u Republici Hrvatskoj, Kršćanske adventističke crkve u Hrvatskoj i Saveza baptističkih crkava u Republici Hrvatskoj o pitanjima od zajedničkog interesa* (4. srpnja 2003.), NN 196/2003.

¹⁴⁸ Usp. *Ugovor između Vlade Republike Hrvatske i Evandeoske (Pentekostalne) crkve u Republici Hrvatskoj, Kršćanske adventističke crkve u Hrvatskoj i Saveza baptističkih crkava u Republici Hrvatskoj o pitanjima od zajedničkog interesa*, čl. 2, NN 196/2003.

ska starokatolička crkva; 14) Makedonska pravoslavna crkva;¹⁴⁹ 15) Koordinacija židovskih općina u Republici Hrvatskoj;¹⁵⁰ 16) Židovska vjerska zajednica Bet Israel u Hrvatskoj;¹⁵¹ i 17) Savez crkava "Riječ Života", 18) Crkva cjelovitog evanđelja; 19) Protestantska reformirana crkva u Republici Hrvatskoj.¹⁵²

6. STANJE ODNOSA CRKVE I DRŽAVE NAKON POTPISIVANJA UGOVORÂ

Na daljnji razvitak odnosa Crkve i države utjecali su rimski prvosvećenici koji su posjećivali Hrvatsku, zatim nunciji kao diplomatski predstavnici Svete Stolice, a također politika i političari Republike Hrvatske.

6.1. Papini pohodi Hrvatskoj

Još tijekom Domovinskog rata, papa Ivan Pavao II. je, 10. i 11. rujna 1994. doputovao prvi put u Hrvatsku. Povod tom pastoralnom pohodu bila je proslava 900. obljetnica osnutka Zagrebačke nadbiskupije.¹⁵³ Prilikom dolaska Papa je u zračnoj luci u Zagrebu pred predstavnicima državne i crkvene vlasti naglasio: "Ovaj pak današnji pohod jest apostolsko hodočašće crkvenog zajedništva, koje želi utvrditi postojeće veze između Petrove Stolice i katolika u Hrvatskoj."¹⁵⁴ Taj posjet produbio je ne samo veze Svete Stoli-

¹⁴⁹ *Ugovor između Vlade Republike Hrvatske i Bugarske pravoslavne crkve u Republici Hrvatskoj, Hrvatske starokatoličke crkve i Makedonske pravoslavne crkve u Hrvatskoj o pitanjima od zajedničkog interesa* (29. listopada 2003.), NN 196/2003.

¹⁵⁰ *Ugovor između Vlade Republike Hrvatske i Koordinacije židovskih općina u Republici Hrvatskoj o pitanjima od zajedničkog interesa* (6. studenoga 2010.), NN 4/2012. Ugovor je učinjen u ime 10 židovskih općina i to u: Čakovcu, Daruvaru, Dubrovniku, Koprivnici, Osijeku, Rijeci, Slavonskom Brodu, Splitu, Virovitici i Zagrebu.

¹⁵¹ *Ugovor između Vlade Republike Hrvatske i Židovske vjerske zajednice Bet Israel o pitanjima od zajedničkog interesa* (27. listopada 2011.), NN 4/2012.

¹⁵² *Ugovor o pitanjima od zajedničkog interesa* (12. rujna 2014.), NN 112/2014. Ugovor je za Saveza crkava "Riječ Života" potpisao predsjednik Damir Šičko Alić, za Crkvu cjelovitog evanđelja predsjednik dr. Mario Dučić, za Protestantske reformirane kršćanske crkve u Republici Hrvatskoj biskup dr. Jasmin Milić.

¹⁵³ Usp. Josip Bozanić, *Significato delle visite di Giovanni Paolo II e di Benedetto XVI in Croazia: segni profetici nella nostra storia recente*, (dalje: Bozanić, *Significato delle visite*), u: *Santa Sede e la Repubblica Croazia*, str. 87.

¹⁵⁴ *Prvi pohod pape Ivana Pavla II. Hrvatskoj 10. i 11. rujna 1994.*, u: *Papa Ivan Pavao II. govori Hrvatima*, (priredio i uredio Božidar Nagy), FTI, Zagreb, 2011.,

ce s vjernicima u Hrvatskoj nego i diplomatske veze s Republikom Hrvatskom.

Četiri godine poslije uslijedio je drugi pohod pape Ivana Pavla II. Hrvatskoj, 2. do 4. listopada 1998. Moto tog pastoralnog posjeta bio je "Bit ćete mi svjedoci", a cilj posjeta je bio proglasiti blaženim slugu Božjega Alojzija Stepinca i proslaviti 17 stoljeća grada Splita.¹⁵⁵ Osim Zagreba i Marije Bistrice Papa je pohodio Split (Žnjan) i Solin. U brzopjavu upućenom predsjedniku Tuđmanu je između ostaloga kazao: "... želim... još jedanput od srca zahvaliti Vama, svim državnim i mjesnim vlastima, kao i cijeloj zemlji na velikoj gostoljubivosti koja mi je bila posvuda očitovana."¹⁵⁶

Treći pohod pape Ivana Pavla II. Hrvatskoj bio je od 5. do 9. lipnja 2003. Moto tog hodočašća bio je "Obitelj – put naroda i Crkve". Kao cilj svog "stotog apostolskog putovanja" Papa je označio: "Pohod Dubrovačkoj biskupiji, Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji, Riječkoj nadbiskupiji i metropoliji i Zadarskoj nadbiskupiji...". U Dubrovniku je 6. lipnja 2003. proglasio blaženom službenicu Božju s. Mariju Propetoga Isusa Petković. Tom prilikom Papa je podupro zahtjev Hrvatske za ulazak u Europsku Uniju.¹⁵⁷

Papa Benedikt XVI. također je posjetio Hrvatsku, i to od 4. do 5. lipnja 2011. Njegov posjet odvijao se pod motom "Zajedno u Kristu", a bio je povezan s proslavom Prvoga nacionalnog dana hrvatske obitelji.¹⁵⁸ Na susretu s osobama iz javnog života Papa je između ostaloga kazao: "Tema savjest je transverzalna glede raznih područja u kojima djelujete i temelj je za slobodno i pravedno društvo, kako na nacionalnoj tako i nadnacionalnoj razini. Naravno, mislim na Europu, čija je Hrvatska oduvijek sastavnica na povijesno-kulturnome planu, a to će doskora biti i na političko-institucionalnoj razini... Oblikovanjem savjesti, Crkva daje društvu svoj dragocjeni prinos..."¹⁵⁹

238 (dalje: *Ivan Pavao II. Govori Hrvatima*).

¹⁵⁵ Usp. Drugi pohod pape Ivana Pavla II. Hrvatskoj, u: *Ivan Pavao II. Govori Hrvatima*, 356; Bozanić, *Significato delle visite*, u: *Santa Sede e la Repubblica Croazia*, 88-89.

¹⁵⁶ Drugi pohod pape Ivana Pavla II. Hrvatskoj, u: *Ivan Pavao II. Govori Hrvatima*, 378-379.

¹⁵⁷ Usp. Treći pohod pape Ivana Pavla II. Hrvatskoj, u: *Ivan Pavao II. Govori Hrvatima*, 450-451; Bozanić, *Significato delle visite*, u: *Santa Sede e la Repubblica Croazia*, 89.

¹⁵⁸ Usp. Bozanić, *Significato delle visite*, u: *Santa Sede e la Repubblica Croazia*, 89-90; *Govor pape Benedikta XVI. na svečanosti dobrodošlice*, u: *IKA*, 23/2011., 17.

¹⁵⁹ Usp. *Susret pape Benedikta XVI. s osobama iz javnog života*, u: *IKA*, 23/2011., 5.

Svaki od ovih posjeta Rimskog prvosvećenika bio je potvrda vrlo dobrih odnosa između Crkve i Republike Hrvatske, posebno nakon potpisivanja četiriju ugovora.

6.2. Apostolski nunciji Svete Stolice u Hrvatskoj i veleposlanici Hrvatske u Vatikanu

Prvi apostolski nuncij u Republici Hrvatskoj, kao što je već kazano, bio je Giulio Einaudi, koji je imenovan 29. veljače 1992. On je u Hrvatsku došao 4. svibnja 1992.; vjerodajnice je predsjedniku Tuđmanu predao 11. svibnja 1992.,¹⁶⁰ i u Hrvatskoj je ostao do kraja kolovoza 2003. U vrijeme njegove službe potpisana su četiri ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske, zatim je sagrađena zgrada Apostolske nuncijature u Zagrebu, koju je Ivan Pavao II. blagoslovio 11. rujna 1994., prilikom prvog posjeta Hrvatskoj. Novoizgrađenu zgradu Nuncijature Svetoj Stolici je darovala Zagrebačka nadbiskupija, katolički vjernici i Republika Hrvatska kao izraz zahvalnosti za sve što je papa Ivan Pavao II. učinio za Hrvatsku i hrvatski narod.¹⁶¹

Za prvog veleposlanika Republike Hrvatske pri Svetoj Stolici bio je imenovan Ive Livljanić, koji je papi Ivanu Pavlu II. predao vjerodajnice 3. srpnja 1992. i ostao na toj službi do 31. kolovoza 1998.¹⁶² Na službi ga je naslijedio dr. sc. Marijan Šunjić, koji je papi Ivanu Pavlu II. predao vjerodajnice 12. listopada 1998.¹⁶³ On je na službi ostao gotovo do kraja 2000. Naslijedio ga je dr. sc. Franjo Zenko, koji je Papi predao vjerodajnice 15. prosinca 2000., a na službi je ostao do 31. listopada 2004.¹⁶⁴ Nakon njega za veleposlanika pri Svetoj Stolici imenovan je prof. dr. sc. Emilio Marin, koji je papi Ivanu Pavlu II. predao vjerodajnice 11. prosinca 2004., a na službi je ostao do 28. veljače 2011.¹⁶⁵ Na koncu, nakon E. Marina za veleposlanika pri Svetoj Stolici imenovan Filip Vučak, koji i sada obnaša tu službu. On je papi Benediktu XVI. predao vjerodajnice 11. travnja 2011.¹⁶⁶

¹⁶⁰ Usp. Giulio Einaudi, *Dragocjeno služenje Crkvi*, 19 i 37; Filip Vučak, *Venti anni di rapporti diplomatici tra la Croazia e la Santa Sede*, u: *Santa Sede e la Repubblica Croazia*, 96 (dalje: Filip Vučak, *Venti anni*),

¹⁶¹ *Posveta nuncijature*, na: http://marta.hbk.hr/print_vijest.php?id=20354.

¹⁶² Usp. NN 76/1998.; NN 113/1998.

¹⁶³ Usp. NN 91/1998.; NN 107/1998.

¹⁶⁴ Usp. NN 109/2000.; NN 153/2004.

¹⁶⁵ Usp. NN 153/2004.; NN 26/2011.

¹⁶⁶ Usp. Usp. NN 27/2011.; *Gli Amasciatori dell Repubblica di Croazia presso a Santa Sede*, u: *Santa Sede e la Repubblica Croazia*, 104-106.

Nakon prvog nuncija G. Einaudija za apostolskog nuncija u Hrvatskoj imenovan je msgr. Francisco-Javier Lozano, koji je predsjedniku Mesiću predao vjerodajnice 16. listopada 2003., i u Hrvatskoj ostao do 20. siječnja 2008. Nakon njega za nuncija je imenovan msgr. Mario Roberto Cassari, koji je predsjedniku Mesiću predao vjerodajnice 17. svibnja 2008., i u Hrvatskoj ostao do 20. travnja 2012.¹⁶⁷ Sadašnji apostolski nuncij je msgr. Alessandro D'Errico, koji je predsjedniku Josipoviću predao vjerodajnice 17. srpnja 2012.¹⁶⁸

6.3. Aktualno stanje odnosa Crkve i države

Od potpisivanja ugovorâ između Svete Stolice i Republike Hrvatske u priopćajnim sredstvima, osobito onima lijeve orijentacije, najčešće je napadano financiranje Katoličke Crkve. Premda Republika Hrvatska financira, razmjerno broju članova, i druge vjerske zajednice koje su s njom potpisale odgovarajući ugovor, za priopćajna sredstva to nije sporno. U posljednje vrijeme bilo je i nekih inicijativa da se izmijene ili raskinu svi ugovori koje je Republika Hrvatska sklopila sa Svetom Stolicom, ili barem *Ugovor o gospodarskim pitanjima*.¹⁶⁹ Uz to, u priopćajnim sredstvima sve češće dobivaju prostor skupine koje su protucrkvene i protivjerske. One pod krinkom borbe za jednakost vjerskih zajednica i svih drugih uvjerenja, ili borbe za zaštitu ljudskih prava, ili zalaganja za laicizaciju društva, uglavnom promiču ateizam, koji nerijetko poprima borbeno obilježja ('borbeni ateizam').¹⁷⁰

U posljednjih nekoliko godina dogodilo se više stvari koje su pomutile tolerantan odnos Crkve i države, tako da je o tome raspravljala i HBK na svojoj 47. plenarnoj sjednici u Zagrebu od 16.-18. listopada 2013. U *Priopćenju* koje je HBK nakon zasjedanja dala

¹⁶⁷ www.ika.hr/print_vijest.php?id=140893 (16. 09. 2014).

¹⁶⁸ Usp. *I Nunzi Apostolici nella Repubblica di Croazia*, u: *Santa Sede e la Repubblica Croazia*, 107-109.

¹⁶⁹ Usp. Don Ivan Grubišić, *Neka Crkvu financiraju vjernici*, u: *Novosti* (piše: Dragan Grozdanić), 16. prosinca 2013; Don Ivan Grubišić, *Treba revidirati ugovor s Vatikanom*, u: *Večernji list*, (11. svibnja 2011.). Neki portali donose popis anticrkvenih udruga koji organiziraju prosvjede, raspisuju izjašnjanja i sl. protiv Ugovora sa Svetom Stolicom itd. (usp. Marko Jurić, *Prosvjed protiv Crkve i države: Tko su udruge koje traže raskid Ugovora s Vatikanom*, Maxportal, 3. rujna 2014.; *Pokrenuta peticija za referendum za ukidanje ugovora s Vatikanom*, na: Index.hr (3. rujna 2014.).

¹⁷⁰ Usp. M. Bijelić, *Prosvjed protiv Vatikanskih ugovora, Hrvatska nije sekularno društvo*, Z. Mahečić, *U vojsci se krše prava ateista*, u: *Slobodna Dalmacija-Spektar*, od 20. rujna 2014., 16-17. Usp. Ciljevi i aktivnosti udruga kao što su 'David', 'Protagora', 'Nisam vjernik' i sl., na njihovim internetskim portalima.

nabrajaju se sporne stvari između Crkve i države. Na prvome mjestu izneseni su problemi s pravnim propisima države vezanim za obiteljsku problematiku. U tom surječju spominje se Zakon o medicinski potpomognutoj oplodnji iz srpnja 2012. koji nije u suglasju s pravom na život. Zatim se govorilo o dvojbenosti nekih propisa Obiteljskog zakona i Zakona o socijalnoj skrbi kao i propisa "nekih drugih zakona koji se izravno tiču braka i obitelji...". Nadalje, HBK je izrazila svoje protivljenje koje se tiče Kurikuluma zdravstvenog odgoja i građanskog odgoja, u kojima se promiče 'rodna ideologija'.¹⁷¹

Drugi problem koji su biskupi iznijeli je dušobrižništvo u Vojsci i Policiji. Biskupi su raspravljali o "o statusu i djelovanju Vojnog ordinarijata unutar MORH-a i MUP-a" te su izrazili zabrinutost zbog jednostranih postupaka tih ministarstava kojim su doveli u pitanje djelovanje i temeljno poslanje Vojnog ordinarijata. "Kako bi se riješila neka novootvorena pitanja, potrebne su izmjene i dopune pravilnika kao i definiranje funkcioniranja Vojnog ordinarijata na svim razinama, o čemu će brigu voditi HBK. Istaknuta je i potreba definiranja strukture prijeko potrebne za redovito funkcioniranje kurije i vojnih kapelanija."¹⁷²

Treći problem o kojem su biskupi raspravljali je "dokidanje autonomije Religijskog programa na HRT-u, koje je zajamčeno sporazumom" između HRT-a i HBK, a koji je sada "jednostrano prekršen". "Sadašnji ustroj nije prihvatljiv jer Religijski program nema autonomnost i ravnopravnost s drugim programima", kaže se u priopćenju.¹⁷³

Članovi HBK također su "izrazili zabrinutost zbog otežane komunikacije s Ministarstvom znanosti, obrazovanja i sporta HR". Višekratni pokušaji da se predstavnici HBK susretnu s ministrom bili su bezuspješni, premda su bili dogovoreni, pa to potiče na zaključak da se radi o opstrukciji. Istodobno ostaju neriješenim pitanja "poput diskriminacije vjeronauka u školskoj satnici i neprovođenja vjeronaučne nastave u trećim, četvrtim i petim razredima srednjih medicinskih škola".¹⁷⁴

Iz izloženoga se može vidjeti da su odnosi između Crkve i države danas opterećeni brojnim poteškoćama, koje dijelom proistječu iz krize na ekonomskom području, ali većim dijelom iz pokušaja ponovnog nametanja ateističkih i protucrkvjenih svjetonazora.

¹⁷¹ Priopćenje s 47. plenarnog zasjedanja HBK, u: IKA, 43/2013., (23. list. 2013.), (dalje: *Priopćenje HBK*, IKA, 43/2013.), 25.

¹⁷² *Priopćenje HBK*, IKA, 43/2013., 25.

¹⁷³ *Priopćenje HBK*, IKA, 43/2013., 25.

¹⁷⁴ *Priopćenje HBK*, IKA, 43/2013., 25.

ZAKLJUČAK

Iz rada je vidljivo da se komunistički sustav neprijateljski odnosio prema vjerskim zajednicama, a osobito prema Katoličkoj Crkvi. Područje 'vjerskih sloboda' u Jugoslaviji je bilo strogo pod nadzorom države. Ustavna i zakonska rješenja, premda su ponekad bila izražena donekle prihvatljivim pravnim rječnikom, u praksi su se tako tumačila i provodila da se što snažnije oživotvori revolucionarna i ateistička ideologija koju je diktirala komunistička partija.

Početkom 90-ih, kada se raspala Jugoslavija i kada je utemeljena država Hrvatska, sloboda vjere kao dio temeljnih ljudskih prava i sloboda prihvaćena je u *Ustavu* i zakonima Republike Hrvatske. Uspostavom diplomatskih odnosa sa Svetom Stolicom i potpisivanjem četiriju međunarodnih ugovora s Republikom Hrvatskom, Katoličkoj Crkvi u Hrvatskoj zajamčena je sloboda djelovanja i ispovijedanja vjere u svim područjima života. Ipak, premda su pravna rješenja kojima je to omogućeno vrlo dobra, ipak se, ovisno o ideološkim uvjerenjima aktualne vlasti, te odredbe pokušavaju drukčije tumačiti i provoditi. Primjećuje se da država, u ime slobode, laičnosti i tolerancije, dopušta pojedincima i skupinama ateističkog, antiteističkog ili agnostičkog predznaka, da smanjuju prostor pravâ koji je *Ugovorima* zajamčen Katoličkoj Crkvi. Što se tiče drugih vjerskih zajednica, one, premda mogu ostvarivati, i stvarno ostvaruju ista prava kao i Katolička Crkva, ipak nisu na udaru režimskih medija u dnevno-političke svrhe. Stoga se stječe dojam da spomenuti mediji žele vratiti prava i slobode Katoličke Crkve na onakvu razinu kakvi su bili prije pola stoljeća.

Stoga smatramo važnim da se ne samo hijerarhijski dio Crkve zalaže za ostvarivanje prava i sloboda vjernika koja su uglavljena *Ugovorima*, nego da to trebaju činiti svi kojima je stalo do istinske demokracije i laičnosti u Hrvatskoj. Jer, svako nastojanje da se potpisani *Ugovori* između Katoličke Crkve i države, kao i ugovori između drugih vjerskih zajednica i države, što vjernije oživotvore, na najbolji način pridonose laičnosti države. U protivnom, usprkos postignutim dobrim pravnim rješenjima, u praksi bi se moglo lako dogoditi da društvo bude zarobljeno ideologijom koju je davno trebalo nadvladati i napustiti.

LEGAL STATUS OF THE CATHOLIC CHURCH IN THE REPUBLIC OF CROATIA: FROM TOTALITARIANISM TO DEMOCRACY

Summary

The author first presents the main models accepted in the relations between the Church and State in the last hundred years; then he shows the position of the Catholic Church in communist Yugoslavia that accepted atheism as a state ideology. The status of the Catholic Church and later on of other religious communities in FНРY (Federal National Republic of Yugoslavia) and SFRY (Socialist Federal Republic of Yugoslavia) was regulated by the constitutions of 1945, 1963 and 1974, and by the laws on the legal status of religious communities of 1953, 1965 and 1987, as well as by a couple of regulations which stipulated the way of implementing these constitutional and legal provisions. The most important document on an international level was the Protocol signed between the Holy See and SFRY in 1966, by which the laws of Yugoslavia were accepted as a sufficient degree of religious freedom in a totalitarian and atheistic state.

After the State of Croatia was established, the status of the Catholic Church was regulated by the Constitution of 1999 which provides that all religious communities are separated from the state and that all are equal before the law, that they are free to carry out religious rites, establish schools, colleges and social welfare and charity institutions, but all this in accordance with the laws of the Republic of Croatia. The Holy See was among the first to recognize the Republic of Croatia, and then negotiations started resulting in four signed agreements which completely regulate the rights of the Catholic Church in Croatia. On the basis of these agreements, and especially of the Agreement on Legal Questions, which is the most important document, other sub-agreement acts were signed. In 2002 the Government of the Republic of Croatia passed the Law on the Legal Position of Religious Communities enabling other religious communities to realize the same rights as the Catholic Church. Finally, the paper presents the elements that influenced the development of good relations between the Holy See and the Republic of Croatia after the agreements were signed, as well as the current state of those relations.

Key words: Church in SFRY, relations between the Church and State, religious communities, freedom of religion, Law on Religious Communities, Protocol, agreements between the Holy See and Republic of Croatia, freedom of religion in the Republic of Croatia.